

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв

ДИПЛОМНА РОБОТА

**НА ТЕМУ: РОЛЬ НАРОДНО-ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ У МУЗИЧНО-
ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ**

Студентки 2 курсу МАП групи

Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальності 013 Початкова освіта

Кириляк Ярослави Миколаївни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник доц. кафедри
мистецьких дисциплін дошкільної та
початкової освіти Вацьо М.В.

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	7
1.1. Народно-пісенна творчість: дефінітивний аналіз	7
1.2. Особливості організації музично-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку	14
1.3. Діагностика рівня музично-естетичної вихованості учнів	26
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРОДНО- ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ У МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ.....	33
2.1. Впровадження українського дитячого музичного фольклору в освітній процес початкової школи.....	33
2.2. Проведення тематичних бесід на матеріалі календарно- обрядових пісень.....	55
2.3. Посилення співпраці школи та сім'ї в музично-естетичному вихованні молодших школярів	66
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	74
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проголошення незалежності України, становлення держави актуалізує проблему національного відродження, розвитку національної школи і системи виховання. У зв'язку з цим існує необхідність в пошуку концептуальних підходів, що сприяють відродженню вітчизняних культурно-історичних, освітньо-виховних та духовно-національних традицій. Забезпечення національного характеру освіти, на думку Е. Отич, стає можливим завдяки відтворенню в його змісті національних традицій, осмислення культурно-історичного і художнього значення досягнень українського народу [48, с.491].

На початку ХХІ століття ми бажаємо відновити національну культуру та історію українського народу. Терміновим, великим і складним завданням постало формування духовного світу дітей - духовності, як першорядної якості особистості.

Музично-естетичне виховання є невіддільним компонентом сучасної загальноосвітньої підготовки в Україні. Його спрямованості на опанування підростаючим поколінням національним культурним досвідом, зокрема фольклорним арсеналом культури, співвідноситься з відповідними положеннями Законів «Про освіту».

На уроках музичного мистецтва виховання засобами дитячого музичного фольклору, традиційних календарних та обрядових свят, ігор, розглядається як невідривна частина навчально-виховного процесу. Адже, як першооснова музичної культури, музичний фольклор є природно основою для формування основ музичної культури учнів.

Соціально-педагогічна важливість українського дитячого музичного фольклору настільки різнобічна, що в ньому знаходять відображення не лише естетичні й етичні ідеали, а й історія, філософія, психологія, дидактика - вся ціннісна система, культурна спадщина українського народу, яку він передавав поколінням. Як першооснова музичної культури, вітчизняний музичний фольклор, є природним підґрунтям для загального музично-

естетичного розвитку, формування музично - естетичної вихованості, культури у дітей молодшого шкільного віку.

Особливості фольклорної музичної мови – простота та музичність мелодій колискових, утішок, забавлянок, якими постійно супроводжуються будь-які моменти повсякденного життя дитини, - створюють здатність молодшого школяра до сприймання, формують естетичні смаки, становлення інтересів, допомагають кожній дитині швидко запам'ятати і відтворити їх композиційну побудову.

Народно - пісенний фольклор, як важливий засіб інтелектуального та духовного зростання, має здібність розвивати у школярів творчий підхід, виховувати творчу фантазію, дає можливість проявляти власні творчі можливості. Саме особливості українського пісенного дитячого фольклору, його природність підштовхують дітей до творчих дій, активізації ініціативи, емоційної чутності. Тільки в таких умовах найбільш повно розкриваються творчі можливості дітей.

В педагогічній літературі знайшли широке висвітлення питання музично-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами народної пісенної творчості. Так, науково-теоретичні дослідження і методичні рекомендації педагогів (Л. Артемова, А. Богущ, М. Лисенко, Т. Науменко, М. Стельмахович, А. Шевчук) дозволили розкрити роль музичного народного мистецтва у збагаченні естетичних почуттів дітей, у розвитку їхніх оцінних суджень, в організації музичної дитячої творчості на фольклорному матеріалі.

Відомі діячі української культури (В. Гнатюк, М. Драгоманов, Ф. Колесса, А. Потебня) популяризували український фольклор, акцентуючи увагу на його виховний потенціал. Праці українських етнографів кінця ХІХ - початку ХХ ст. (Йосипа та Данила Лепких, А. Малинки, А. Онищука) висвітлюють регіональні особливості використання фольклорного матеріалу в національному вихованні підростаючого покоління.

Об'єкт дослідження – процес використання народно-пісенної творчості у музично-естетичному вихованні молодших школярів.

Предмет дослідження - педагогічні умови ефективного процесу музично-естетичного виховання молодших школярів засобами народно-пісенної творчості.

Гіпотеза дослідження: процес формування музично-естетичного виховання молодших школярів засобами української народно-пісенної творчості буде відбуватись ефективніше за умови реалізації таких педагогічних умов, як: впровадження українського дитячого музичного фольклору в освітній процес початкової школи; проведення тематичних бесід на матеріалі календарно-обрядових пісень; посилення співпраці школи та сім'ї в музично-естетичному вихованні молодших школярів.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та визначити методи та прийоми реалізації педагогічних умов використання народно-пісенної творчості у музично-естетичному вихованні молодших школярів.

Завдання роботи:

- зробити аналіз наукової та методичної літератури з даної проблеми;
- розкрити сутність понять «музично-естетичне виховання», «народно-пісенна творчість»;
- з'ясувати особливості організації музично-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку;
- розробка критеріального апарату, проведення експериментального дослідження рівнів сформованості основ музично - естетичної вихованості молодших школярів, використовуючи народно-пісенну творчість в освітньому процесі початкової школи;
- обґрунтування педагогічних умов, використання українського дитячого музичного фольклору при формуванні основ музично-естетичної вихованості учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва;
- дослідити особливості проведення тематичних бесід на матеріалі календарно-обрядових пісень;

- виявити напрямки посилення співпраці школи та сім'ї в музично-естетичному вихованні молодших школярів.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння, класифікація та узагальнення інформації з нормативних документів, філософської, психологічної, педагогічної літератури і методичних джерел в аспекті досліджуваної проблеми; *емпіричні:* анкетування, опитування, спостереження, бесіди, узагальнення, аналіз продуктів діяльності дітей; *статистичні:* (статистична обробка результатів дослідження, їх якісний аналіз), що були застосовані з метою узагальнення результатів експериментального дослідження та забезпечення їх достовірності.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалась у процесі експериментальної роботи. Основні положення і висновки обговорювались на педагогічних радах, висвітлювались у матеріалах науково-практичних конференцій та публікаціях:

1. Кириляк Я. Народно-пісенна творчість та її роль у музично-естетичному вихованні молодших школярів / Кириляк Я. // Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VII школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21-22 листопада 2018 року. – Вінниця: ФОП Корзун Д.О., 2018. – С.184-189 .

2. Кириляк Я. Роль народно-пісенної творчості у музично-естетичному вихованні учнів / Я. Кириляк // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» / відп. – Л.В. Старовойт. – Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2019. – С. 70-73

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основний текст роботи викладено 73 сторінках. Бібліографія містить 72 джерела.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Народно-пісенна творчість: дефінітивний аналіз

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння переживання музики, без глибокої душевної потреби слухати музику, діставати насолоду від неї,— писав В. Сухомлинський.— Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури» [63, с. 27]. Ці слова видатного педагога-гуманіста конкретизують його думку про музичне виховання як першооснову у вихованні людини.

Естетичне (грец. *aisthetikos* – почуттєвий) виховання – послідовне формування у дітей естетичного ставлення до життя, розвиток сприймання і розуміння прекрасного у мистецтві, природі, взаєминах людей, художніх потреб і здатності до художньої творчості [61, с. 18].

Краса нерозривно пов'язана з душею людини, її працею, поведінкою, мовою, зовнішністю. Творча душа людства, в тому числі й українського народу, витворила справжні шедеври виховання у дитини почуття прекрасного: від маминої колискової пісні до складних видів мистецтва, якими може оволодіти людина протягом життя, якщо їх основа закладена у дошкільному дитинстві.

У сучасному понятті суті естетичного виховання складовою цього процесу є формування естетичних потреб, здатності брати участь у створенні краси в житті і мистецтві. Т. Аболіна та Н. Миропольська вважають, що головним в естетичному вихованні є відтворення всього багатства людського ставлення до навколишнього світ [5, с. 8].

Аналізуючи різні тлумачення поняття «естетичне виховання» ми зробили висновок, що естетичне виховання – це педагогічний процес, цілеспрямований на формування й розвиток естетичних почуттів, потреб сприймати, оцінювати прекрасне та творчо діяти у всіх сферах життя, зокрема й у мистецтві.

До структурних компонентів естетичного виховання належать: естетичні почуття, естетичні оцінки, естетичне сприйняття, естетичне судження, естетичні смаки та ідеали, естетичні потреби, естетична діяльність і творчий потенціал.

Фольклор - це сукупність звичаїв, обрядів, пісень та інших явищ народного побуту або, іншими словами, - народна творчість. Головними ознаками фольклору, що відрізняють його від інших видів мистецтва, є колективність, усний спосіб творення і поширення фольклорних творів. Музичний фольклор включає в себе вокальну, інструментальну і музично-танцювальну творчість народу [5, с. 18].

Серед усіх різновидів українського народного мистецтва особливе місце у визначенні національного ідеалу належить народній пісні, оскільки «вона виявляє саму душу народніх мас...і впливає на емоції людини безпосередньо через думки і уявлення» [34, с. 19].Через народну пісню «душа безпосередньо розмовляє з душею» і тим самим підтримує «свідомість національної єдності українського народу, любов до батьківщини і пошану до себе» [39, с 120]. Саме тому в пісні, за словами Г. Ващенка, найяскравіше відображується національний ідеал людини, на який має орієнтуватися у своїй навчально-виховній роботі вчитель музичного мистецтва національної школи. Пісня, як засіб музично-педагогічної діяльності, має великий вплив

на здійснення цієї діяльності, адже саме спів пов'язаний з розвитком емоційності, він посилює та збагачує сприйняття музики в цілому, посилює вплив музичного мистецтва на учня. Спів розглядається як найбільш доступна форма виконання музики. Через пісню проходить процес самовираження учня.

Український народ належить до найспівучих народів світу. У скарбниці його культурних надбань чільне місце посідає пісня, яка відображує визначні історичні події, героїчну боротьбу проти соціального і національного гноблення, розкриває глибину ліричної душі людини, її здоровий гумор, передає впевненість і надію на краще майбутнє. Специфічність педагогічних функцій народної пісні полягає у тому, що вона є жанром фольклору, який виступає «зовсім особливим способом осягнення світу і мистецтвом одночасно» [1, с.21], тобто «мистецтвом за формою і не мистецтвом за функціями», оскільки за колом уявлень, охоплених ним, і за своїми функціями має для народу значно ширше значення, ніж мистецтво як таке» [1, с. 25]

Отже, українську народну пісню можна розглядати як жанр народного музичного мистецтва(і в цьому значенні - засіб естетичного виховання) і водночас - як форму реалізації «принципу національної самосвідомості, що виявляється у музиці» [17, с.12].

Педагогічний потенціал народної пісенної творчості, як дійсне джерело збагачення духовного досвіду особистості, що віками відображає сформовані уявлення про красу і гармонійність самої людини, полягає в наявності: 1) засобів педагогічної взаємодії на особистість [25, с.57]; а)природних - цикл, ритм, звук, форма, організація; б) предметно-речових -матеріальні предмети, що мають освітній потенціал: народні костюми, шумові інструменти та інші; в) діяльнісно-процесуальних – всі види діяльності природних та спеціально організованих процесів; г)комунікативних – мова, мовлення, невербальна взаємодія видів мистецтва: музики, зображення, пластики, хореографії; д) культово-етнічних – обряди, ритуали, традиційні форми

поведінки; 2) ціннісного змісту, що відображають досвід засвоєння духовних цінностей української культури, ціннісного відношення людини до зовнішнього та внутрішнього світу; 3) способів духовно-практичної діяльності – створенні художнього образу в художній та музичній моральностях, відображенні світоустрою в символічних знаках, співі, вираженні почуттів, емоцій, відношень у художньо-образній формі) [25, с. 142].

Для того, щоб розкрити педагогічний потенціал української народнопісенної творчості, потрібно широко розглянути саме визначення. Українська народнопісенна творчість – це, передусім, високий вплив духовності народу, одна з форм його свідомості, узагальнення життєвого досвіду, вияву колективного світогляду й естетичного ставлення до дійсності. Любов до пісні в українців закладена на генетичному рівні. Дослідник української народної пісні Ф. Колеса визнавав за піснею велику історико-пізнавальну цінність: «Народні пісні...є органічним витвором народного духу: вони живуть і розвиваються у тісному зв'язку із духовним життям народу, як його найсильніший вияв» [33, с. 34]. Тому українські народні пісні дають невичерпні засоби до пізнання характеру й душі українського народу, його історії й культурного розвитку.

Ця внутрішня цілісність і багатоплановість народної пісні є передумовою її цілісного сприймання та впливу на особистість дитини.

До найхарактерніших ознак, які відрізняють народну пісню від інших видів творчості, належать мелодичність, колективність, варіативність, імпровізаційність, анонімність, темброво-регістрова манера виконання. У народних наспівах діє окличність, сигнальність.

Пісня - найпростіша і найпоширеніша форма вокальної музики, в якій поетичний образ поєднується з музичним. Характерними ознаками пісні є: наявність у ній закінченої, самостійної, наспівної мелодії, проста структура і відповідність музики загальному змісту тексту без його деталізації. У свій час О. Довженко писав: «Українська пісня. Хто не був зачарований нею, хто

не згадує її як своє чисте, прозоре дитинство, свою горду юність, своє бажання бути красивим і ніжним, сильним і хоробрим? Який митець не був натхненний багатючими мелодіями, безмежною широтою і красою її образів, її чарівною силою, що викликає в душі людській найскладніші, найтонші, найглибші асоціації, почуття, думки і прагнення всього, що є найкращого в людині, що підносить її до вершин людської гідності до людяності до творчості» [19, с. 367]. Такі ознаки, притаманні народній пісні, сприятимуть музично-естетичного вихованню дітей молодшого шкільного віку.

Пісня – незмінний супутник народних звичаїв, що охоплюють усі ланки громадського, родинного й суспільного життя. Пісня, як мова і звичай, складає основу менталітету українців, окреслює провідні ознаки їх національного характеру.

Найдавніші з усього пісенного багатства - календарні пісні. Назва цих пісень говорить про те, що вони пов'язані з календарем, з круговоротом господарського року. Кожна пора року приносила хліборобу свої особливі турботи, тривоги і радощі.

Дослідники фольклору так пояснюють їх появу: «Створені вони в язичницькі часи, коли людина вірила у свою духовну єдність з Космосом. Щоб вплинути на грізну природу, умилоствити її, вона вдавалася до магічних дій-обрядів, супроводжуючи їх танцями, іграми, замовляннями і піснями. Зашифрувавши у пісні магічні слова, люди беззастережно вірили в їх могутність, як і в могутність природи. Із часом ця віра почала втрачатись, але залишилися любов і повага до поетичного слова, в тому числі до обрядових пісень, які створюють урочистий, святковий, радісний настрій, приносять естетичну насолоду» [60, с. 57].

Календарно-обрядові пісні виконують колективно в хороводах та іграх, у яких поєднані образне слово, мелодію, танцювальні рухи, драматичну дію, тим самим створюється художня цілісність [6, с. 54]. Зимовий цикл календарних пісень складався в Україні з колядок і щедрівок. Вони прийшли

до нас як новорічні обряди, що мали аграрно-магічні функції. Люди зверталися до конче необхідних для хлібороба сил природи, бажали один одному щастя і здоров'я. Релігійні колядки почали виникати після прийняття християнства. Закінчувався зимовий цикл проводами зими - масницею.

Весняний цикл супроводжувався масовими іграми, хороводами. На початку березня закликали птахів, весну, сонце, сподівалися на багатий врожай. Це надзвичайно цікавий і різноманітний цикл пісень. Сюди входили веснянки, жваві ігрові гаївки /гагілки/, ігрові весняні хороводи, русальні пісні, петрівчані, пісні на «зелені свята» тощо.

Літньо-осінній цикл починався після русальної та зеленої неділі купальськими святами на честь сонця, стрибанням через вогонь, пусканням вінків за водою, прикрашанням деревця. Жнивварські пісні відображають нележку працю хлібороба. Річний круг пісень закінчувався проводами осені й зустріччю зими. Історичні пісні – живий документ історії. Вони мають чимало спільного з думами, але більш стислі, мають куплетну або строфічну форму.

Велика група побутових пісень складається з ліричних, протяжних, трудових, колискових, ігрових, величальних, жартівливих, танцювальних та багатьох інших. Коліскові пісні – жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці. Визначальний у колисковій пісні не смисловий, а звуковий (ритмо-мелодійний) компонент [5, с. 62].

Весільні пісні є важливою складовою частиною весільного драматизованого дійства, яке могло продовжуватись багато днів. Цей різноманітний цикл включає пісні, які співалися до вінчання - ліричний образ нареченої, прощання з батьківським домом, тривога перед невідомою долею, та ті, що співалися після вінчання - величання молодих, вітання, жартівливі, танцювальні.

Жартівливі пісні – це переважно пісні з динамічним казковим сюжетом, які зображують знайомих дітям представників тваринного світу в

несподівано трагічних або комічних ситуаціях («Два півники», «Бігло, бігло козенятко», «Зайчику, зайчику») [5, с.23]. Жартівливі пісні, як й інші жанри дитячого літературно-музичного фольклору, є незамінним засобом розвитку мовлення дітей. Вони допомагають сформувати естетичний смак, виховати любов до української мови, сприяють розвиткові дитячої творчості.

Більшість жартівливих пісень-забавлянок цікава за змістом, різноманітна за художнім задумом. Події в них відбуваються динамічно, що відповідає психофізіологічним особливостям дітей:

Куєм, куєм ніжку,

Поїдем у доріжку.

Треба коня підкувати,

Будем в баби ночувати.

Завдяки наведеним особливостям забавлянки сприяють розвиткові в дітей почуття ритму, збадьорюють, спонукають до активних дій.

Ліричні пісні передають задушевні емоції людини, його переживання, радощі й печалі. їм притаманна плавна мелодія з розспівуванням складів.

Народні плачі та голосіння виконуються ритмічно вільно, у них часто речитативні звороти чергуються з мелодично орнаментованими. Виконувалися гуртом, усією родиною чи солістами.

Розмаїттям вигадки, динаміки, художньою виразності відзначаються дитячі пісні-ігри. Стародавні за походженням, сполучені з танцями та музикою, ігри були пов'язані з трудовими процесами і здійснювались в давнину переважно молоддю. В рухливих народних піснях-іграх зустрічаємо хороводи. Хоро, хорос – коло, що нагадує сонячний диск, є символом гармонії. Хороводи присвячували порам року, святам, важливим подіям у житті народу [5, с. 24].

Хороводні пісні часто виконували під час свят та обрядів. У них часто відображалася праця селянина; є хороводні пісні, пов'язані з іграми, театралізованим дійством, з повільним чи швидким танцем. Особливості

ігрових пісень - драматизована форма, наявність найпростішого сюжету. Їх використовували на вечорницях, серед календарних і весільних.

Коломийки – споріднені з частівками невеликі з короткою мелодичною строфою, чітким, часто пунктирним ритмом, швидкі мелодії, як правило, не закріплені за одним певним текстом. Бувають ліричні, жартівливі й сатиричні коломийки; вони виконувалися переважно хором з інструментальним супроводом, поєднувались з танцями.

Народну музичну творчість характеризує колективність і безіменність створення, усна традиція, існування часто багатьох варіантів того самого наспіву у різних регіонах. Передові діячі вітчизняної культури, які були не байдужі до збереження національних скарбів, уважно вивчали і записували зразки народної музичної творчості. М. В. Лисенко, Я. Степовий, М. Леонтович, І. Воробкевич, О. Нижанківський, К. Стеценко, Л. Ревуцький, П. Козицький, В. Верховинець, А. Вахнянин у своїй музично-педагогічній діяльності дотримувались визначальної ролі фольклору в становленні та налагодженні системи музичного виховання дітей.

Учитель початкових класів має акцентувати увагу на вивченні музичного дитячого фольклору, який являє собою велику і глибоко оригінальну галузь традиційної народної творчості. Побуває велика кількість дитячих забавлянок, пестушок, дражнилок, примовок, скоромовок, пісеньок тощо. Дитячі наспіви характеризуються невеликим обсягом, вузькими інтервалами, але цікаві своїм інтонаційним багатством, красою музично-поетичних образів.

1.2. Особливості організації музично-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку

Музичне - естетичне виховання розглядається в музичній педагогіці як невід'ємна частина морального виховання підростаючого покоління, підсумком якого є формування загальної культури особистості. Видатний

педагог В. О. Сухомлинський називав музику могутнім засобом естетичного виховання. «Уміння слухати і розуміти музику - один з елементарних ознак естетичної культури, без цього неможливо уявити повноцінного виховання», - писав він.

«Те, що втрачено в дитинстві, дуже важко, майже неможливо наздогнати в зрілі роки», - попереджав В. О. Сухомлинський [63, с. 31]. Надзвичайно важливо, щоб вплив музичного мистецтва починався як можна раніше, в дитинстві. Виховуючи з ранніх років здатність, глибоко відчувати і розуміти музичне мистецтво, любов до нього зберігається потім на все життя, впливає на формування музичних естетичних почуттів і смаків людини.

Музично - естетичне виховання - це формування духовних потреб людини, його моральних уявлень, інтелекту, розвитку ідейно-емоційного сприйняття та естетичної оцінки життєвих явищ. У більш вузькому значенні музичне виховання – це розвиток здатності до сприйняття музики. Воно здійснюється в різних формах музичної діяльності, які ставлять собі за мету розвиток музичних здібностей людини, виховання емоційної чуйності до музики, розуміння і глибоке переживання його змісту.

Музика володіє могутнім емоційним впливом, вона пробуджує в людині добрі почуття, робить його вище, чистіше, краще, так як в переважній більшості вона передбачає позитивного героя, піднесені емоції. Музика - це найсильніший засіб формування інтелекту, емоційної культури, почуттів, моральності. Рішучий акцент робиться на емоційне, творче сприйняття музики, на збагачення музичного слуху та музичного досвіду дітей. Молодший шкільний вік - вік досить помітного формування особистості. У молодшому шкільному віці закладається фундамент моральної поведінки, відбувається засвоєння моральних норм і правил поведінки, починає формуватися громадська спрямованість особистості.

Вступ до школи вносить найважливіші зміни в життя дитини. Основною діяльністю, її першим і найважливішим обов'язком стає навчання – набуття нових знань, умінь і навичок, накопичення систематичних

відомостей про навколишній світ, природу і суспільство. Спочатку у нього формується інтерес до самого процесу навчальної діяльності без усвідомлення її значення. Тільки після появи інтересу до результатів своєї навчальної праці формується інтерес до змісту навчальної діяльності, до набутих знань. Молодші школярі відрізняються гостротою і свіжістю сприйняття, свого роду споглядальною допитливістю. Молодший школяр з живою цікавістю сприймає навколишнє середовище, яке з кожним днем розкриває перед ним усе нові і нові сторони. У молодшому шкільному віці добре розвинена мимовільна увага.

Все нове, несподіване, яскраве, цікаве саме собою привертає увагу учнів, без усяких зусиль з їхнього боку. Вікові особливості пам'яті в молодшому шкільному віці розвиваються під впливом навчання. Посилюється роль і питома вага словесно-логічного, смислового запам'ятовування і розвивається можливість свідомо керувати своєю пам'яттю і регулювати її прояви. Молодші школярі схильні до механічного запам'ятовування без усвідомлення смислових зв'язків всередині матеріалу, що запам'ятовується. Основна тенденція розвитку уяви в молодшому шкільному віці - це вдосконалення, що відтворює уяву. Воно пов'язане з поданням раніше сприйнятого або створенням образів відповідно за даним описом, схемою, малюнком. Мислення починає відбивати істотні властивості та ознаки предметів і явищ, що дає можливість робити перші узагальнення, перші висновки, проводити перші аналогії, будувати елементарні висновки. На цій основі у дитини поступово починають формуватися елементарні наукові поняття.

Характер молодших школярів відрізняється деякими особливостями. Перш за все, вони імпульсивні - схильні негайно діяти під впливом безпосередніх імпульсів, спонукань, не подумавши і не зваживши всіх обставин, за випадковими обставинами. Великі можливості надає молодший шкільний вік для виховання колективних відносин. За кілька років молодший школяр накопичує при правильному вихованні важливий для свого

подальшого розвитку досвід колективної діяльності - діяльності в колективі і для колективу. Вихованню колективізму допомагає участь дітей у громадських, колективних справах. Саме тут дитина набуває головний досвід колективної громадської діяльності.

Важливою формою залучення дітей до музики є творча виконавська діяльність. З усіх видів активної музичної діяльності здатної охопити широкі маси дітей, має бути виділено вокальне виконавство.

Музичне виконавство здійснюється в співі, музично ритмічних рухах, грі на музичних інструментах. Для засвоєння різних видів виконавської діяльності необхідно формувати у дітей певні навички і вміння. Деякі з них засвоюються з легкістю, інші - з працею. Для того, щоб дитяче виконавство і творчість могли виявлятися успішно, дитині потрібно накопичити музичні враження (через сприйняття музики). Якщо діти розрізняють зміну характеру музики, можуть співвідносити музичні образи з життєвими явищами, добре орієнтуються в засобах музичної виразності, вони використовують досвід сприйняття музики при виконанні музичних творів і в творчих імпровізаціях. Без розвиненого сприйняття виконавська діяльність дітей зводиться до наслідування і не виконує розвиваючої функції. Дитяче виконавство вимагає певних тренувальних дій, повторень, вправ. Інтонаційні помилки в співі дітей долають за допомогою вправ на розвиток звуковисотного слуху, налагодження слуховокальної координації [54, с. 12].

Спів сприяє відчувати здатність переживати настрої, стан іншої людини, який відображено в піснях. В співі вдало формується весь комплекс музичних здібностей: емоційне відчуття музики, відчуття ладу, почуття ритму. Крім того, діти отримують різні відомості про музику, набувають вміння і навички. В співі реалізуються музичні потреби дитини, так звані знайомі й улюблені пісні вона може виконувати за своїм бажанням в будь-який час.

Спів - вид музичної діяльності, який найближчий і найдоступніший дітям. Хоровий спів є ефективнішим засобом виховання не тільки

естетичного смаку, але і ініціативи, фантазії, творчих здібностей дітей, якнайкраще сприяє розвитку музичних здібностей, розвитку співочих навичок, зростанню інтересу до музики, підвищує емоційну і вокально-хорову культуру. Хоровий спів допомагає дітям зрозуміти роль колективу в діяльності, сприяючи, таким чином, формуванню світогляду учнів, надає дітям організуючий і дисциплінуючий вплив, виховує почуття колективізму, дружби.

Правильний підбір пісенного матеріалу (з включенням творів класиків, українських і зарубіжних композиторів, народних пісень) сприяє вихованню у дітей почуттів патріотизму, інтернаціоналізму, розширює їх кругозір. Вокальна і хорова техніка удосконалюється в результаті систематичної, наполегливої роботи над різним за формою і змістом пісенним матеріалом.

Окрім співу, гра на дитячих музичних інструментах також викликає у дитини надзвичайно великий інтерес. Важливо привертати увагу дітей до виразності тембру кожного інструменту, використовувати образні порівняння, характеристики. Діти повинні відчувати виразні можливості інструментів, навчитися використовувати різноманітність тембрових фарб. Таким чином розвивається емоційне чуття до музики, що являється основою музикальності. Особливу увагу слід приділяти відбору музичних творів, які служать ніби сценарієм для самостійних дій дітей. Програмна музика займає провідне місце в творчих завданнях, так як поетичний текст, образне слово допомагають дитині краще зрозуміти її зміст.

Інструментальна творчість дітей, як правило, проявляється в імпровізаціях, тобто фантазії під час гри на інструменті, безпосередньому, миттєвому виконанні музичних думок. Вона так само виникає на основі наявного у дітей життєвого та музичного досвіду [36, с. 12].

Однією з умов, що забезпечує успішну інструментальну творчість – володіння елементарними навичками гри на музичних інструментах різними способами звуковидобування, які дозволяють передати найпростіші музичні

образи (цокіт копит, чарівні падаючі сніжинки). Важливо, щоб діти розуміли, що створюючи який - небудь образ, необхідно висловити настрій, характер музики. Залежно від характеру образу, який належить передати, діти вибирають певні виражальні засоби, це допомагає глибше відчутти і усвідомити особливості виразної мови музики, спонукає до самостійних імпровізацій [36, с.12].

Музичний розвиток учнів початкової школи слід розглядати як цілісний процес, в якому органічно поєднуються такі елементи: становлення емоційно-морального ставлення до музичного мистецтва; розвиток музикальності дитини; формування музично-слухового досвіду школярів; освоєння учнями основних закономірностей музичного мистецтва в процесі різноманітної музичної діяльності; розвиток креативних (творчих) якостей особистості.

Виховання навичок музичного сприймання досягається поступовим ускладненням музики, глибшим аналізом творів різного характеру в межах одного жанру, розширенням уявлень про жанри. Наприклад, практична діяльність четвертокласників стає більш усвідомленою і цілеспрямованою, якщо навчати їх самостійно використовувати набуті вміння, оцінювати власну виконавську діяльність. Активність учнів є основою стійкості уваги. У початкових класах діти за своїми віковими особливостями досить довго можуть утримувати увагу під час уроку, але це залежить від художньої насиченості навчального матеріалу, різноманітності й доцільного темпу уроку.

Якщо співацьке виховання у попередніх класах було правильним, то у 4-му класі голоси дітей починають звучати особливо привабливо. У хлопчиків голос набуває дзвінкості й сріблястості, у дівчаток – індивідуального тембрового забарвлення. Відчуваючи силу власного голосу, школярі намагаються співати якомога голосніше, що порушує злагодженість роботи співацького апарату і звук втрачає рівність, дзвінкість, стає тьмяним і

безбарвним. Відтак, важливим завданням на цьому етапі стає досягнення рівності звучання голосів у всьому діапазоні.

Учні повинні усвідомлювати, що гарний спів характеризується наспівним, легким, взятим без напруження звуком. Великого значення набуває правильний, красивий спів самого вчителя.

У молодшому шкільному віці увага дітей ще нестійка, тому вони можуть активно сприймати тільки невеликі за обсягом твори (або фрагменти). Велике значення для організації уваги дітей в процесі слухання музики має те, як педагог зуміє захопити дітей виконуваним твором. Віддається перевага «живому» звучанню музики, так як виконавська інтонація додає неповторність в кожний музичний твір, і якісним аудіо-записом, якщо мова йде про симфонічну або хорову музику. Систематичні вправи в слуханні музики сприяють у дітей виробленню стійкості слухової уваги [31, с.330].

Не слід нав'язувати дитині уявлень про музику як про звукову ілюстрацію будь-яких явищ, адже в музиці навіть звуконаслідування завжди емоційно забарвлене. Оцінювати активність музичного сприйняття слід з висловлювань дітей, а також спостерігаючи за мімікою, жестами в процесі слухання, які свідчать про інтерес до твору, або про його відсутність.

Умовно виділяють наступні етапи в організації процесу сприйняття музичного твору: вступне слово педагога, власне прослуховування твору або його фрагменту, бесіда про прослуханий твір, аналіз твору, повторне слухання, узагальнення.

Можна виділити ряд методичних прийомів, що сприяють активізації сприйняття [38, с.23]:

- порівняння музичних творів,
- моделювання образної ситуації,
- вокалізація доступних мелодій інструментальних творів,
- пластичне інтонування - передача характеру музики рухом.

Для формування у дітей повноцінного сприйняття музики необхідно виконання наступних умов:

I. Систематичні зустрічі дітей з музичним мистецтвом:

- різноманітність жанрів, стилів, форм, напрямків музичного мистецтва;

II. Врахування вікових особливостей дітей

- активізація уваги за допомогою цікавої бесіди, проблемного питання, ігрової ситуації;

- обсяг звучання незнайомого музичного твору - не більше 3-5 хвилин;

- кількість нових творів під час одного заняття - не більше трьох;

- завантаження не тільки слухового аналізатора, але і використання наочності, руху..

III. Методична грамотність і творча активність педагога:

- постійно звертати увагу дітей на тимчасову природу музики;

- вміти грамотно, образно і доступно розповісти про зміст та особливості музичного твору;

- не відволікати дітей коментарями і питаннями під час слухання музики;

- завжди слухати музику разом з дітьми;

- використовувати якісні записи і справну техніку;

- кольорове втілення музичного образу (без конкретного зображення).

Як було зазначено раніше, особливе місце в процесі залучення молодших школярів до музики займає спів. Навчання співу сприяє загальному духовному і фізичному розвитку дітей: формується правильне дихання, зміцнюються легені і голосовий апарат, розвивається емоційна сфера та творчі здібності, розширюється кругозір, обсяг уявлень дітей про навколишнє життя. Як співочі вправи в початковій школі слід використовувати короткі пісеньки, поспівки, як фольклорні, так і авторські, що містять яскравий музичний образ.

Музичні вправи повинні використовуватися в системі і виконувати певні завдання: розвиток дикції і артикуляції; розвиток співацького дихання; формування навичок правильного звукоутворення; розширення діапазону; вироблення чистого інтонування.

Пісні, пропоновані дітям для розучування, повинні бути різноманітними за тематикою, але близькими і зрозумілими дітям за змістом.

Вони повинні відповідати художнім вимогам, бути яскравими, образними, різноманітними за характером, але в той же час відрізнитись нескладною мелодією і ритмом, в більшості своїй помірним темпом, з короткими музичними фразами, простою формою, фонетично нескладним текстом, доступним діапазоном, тобто відповідати вокальним можливостям молодших школярів. Самий відповідний матеріал для занять з дітьми цього віку- це народні поспівки і пісні, так як їх мелодії прості і доступні дітям [42, с.12].

Процес роботи над піснею повинен завжди бути художнім спілкуванням школярів із музикою. Вибір прийомів розучування пісні має зумовлюватися її художнім образом та інтонаційним строем. Наприклад,, розучуючи українську народну пісню в обробці М. Леонтовича « Женчичок-бренчичок», слід звернути увагу дітей на світлий і прозорий колорит музики, граціозну грайливість, жартівливі інтонації танцювальної пісні. Переживання її емоційно-образного строю, прагнення виразити своє ставлення до виконуваного спонукатиме дітей поводитися і співати відповідно до настрою твору. Необхідно створювати на уроці такі умови, за яких діти самі пропонуватимуть варіанти виконання пісень. «Так підходить? А так? Як же краще виконати?» – такі питання мають постійно звучати у класі в процесі творчої роботи над піснею [56, с.112].

Методика роботи над піснею умовно включає в себе наступні етапи:

Підготовчий етап: вчитель аналізує твір з точки зору його образності, доступності змісту, намічає конкретні методи і прийоми роботи над твором; необхідно підготувати виразну розповідь про композитора, поета, історію

створення пісні(якщо вона є); сформулювати питання до учнів, що стосуються визначення характеру і засобів художньої виразності.

Показ пісні і бесіда про її зміст: слід повідомити назву пісні, розповісти про те, хто її написав, кілька слів про її зміст. Пояснення повинні бути дуже короткими і образними, враховувати вік дітей. Основна мета бесіди - зрозуміти художній образ пісні, а також пробудити бажання дітей розучувати пропонований їм твір.

Крім визначення загального характеру пісні, учні обговорюють її музичну мову, детально аналізують виразні засоби (темп, лад, динаміка). Бесіда має велике освітнє і виховне значення.

Основний етап роботи над піснею – розучування, яке зазвичай планується на кілька уроків [56, с. 119].

1) Слова і мелодія пісні швидше запам'ятовуються коли вчитель вивчає пісню по фразам, з багаторазовими повтореннями, з новими завданнями, що коректують характер звучання.

2) Доцільно починати розучування з складних місць.

3) Чистоті інтонування мелодії і ритмічної точності виконання сприяє спів без супроводу, лише з підтримкою мелодії на фортепіано або голосом вчителя.

4) Пояснення незрозумілих слів і стилістичних особливостей тексту.

5) Робота над подоланням технічних труднощів твору: вироблення унісону, широкого дихання, легкого звучання, виконання вимог вчителя-диригента, виразне й осмислене проголошення тексту, виконання штрихів і динамічних відтінків.

6) Під час повторення кожної фрази чітко і грамотно формулювати нове завдання.

Заключний етап - робота над художнім образом пісні:

1) Попередньо повторюються найбільш важкі фрагменти пісні, слів.

2) Під час виконання пісні вчитель допомагає диригентським жестом, підказує слова.

3) Виконання пісні бажано завершити коротким аналізом, учні повинні висловити свою думку.

4) Можливе виконання під фонограму.

5) Можна поєднувати хоровий спів з іншими видами дитячого музикування: гра на музичних інструментах, інсценізація пісні, танцювальні рухи, пластичне інтонування.

6) Виразне концертне виконання пісні.

Характерною особливістю дітей молодшого шкільного віку є потреба відкликатися на музику рухом. Вперше розглянув музично-ритмічні рухи (ритміку) і обґрунтував їх в якості методу музичного виховання швейцарський педагог і композитор Еміль Жак-Далькроз. Він створив систему ритмічних вправ, за якою навчав своїх учнів протягом десятків років. У ній музично-ритмічні завдання поєднувалися з ритмічними вправами (з м'ячем, стрічкою) і іграми. Джерелами рухів для ритміки прийнято вважати фізичні вправи, танець і сюжетно-образні рухи. При цьому основою в ритміці є музика, а різноманітні фізичні вправи, танці, сюжетно-образні рухи використовуються як засоби більш глибокого її сприйняття і розуміння. У русі поглиблюється і диференціюється сприйняття образів, засобів виразності, форми музичного твору.

У роботі з дітьми молодшого шкільного віку використовуються як зафіксовані, так і вільні музично-ритмічні рухи. До перших відносяться фізичні вправи (ходьба, біг, підскоки, перестроювання, рух з предметами) і танці, що мають авторську композицію рухів (народні, класичні і інші).

Музично-ритмічна діяльність включає також сюжетно-образні рухи (імітація поведок тварин, руху транспорту, різних професійних дій). Вільні рухи найчастіше використовуються в процесі слухання музики, освоєння музичної грамоти або в ході музичних ігор (хороводи з піснями, інсценівки, пластичні етюди і сюжетні руху, характерні для персонажу і ігрової ситуації) [38, с.24].

У практиці вокальної імпровізації склався стереотип, в основі якого формування в учнів уміння продовжити розпочату вчителем мелодію і завершити її, як правило, на тоніці заданої тональності. «Поряд з цим досить широко поширеним прийомом не слід відмовлятися і від іншого - імпровізування мелодії з виходом за межі звичних мажорно-мінорних ладових відносин, коли мелодія зовсім не обов'язково повинна завершуватися тонікою, а може йти у всілякі «питальні», «незавершені інтонації» – говорив Д. Б. Кабалевський [28, с.49]. До вокальних імпровізацій відносять: приспівування імен (при цьому, важливим є усвідомлення учнями метро-ритмічної організації імені, як повного, так і короткого), музичні діалоги (враховувати правило: кількість часток у відповіді повинна відповідати кількості частки в питанні), завершення мелодії (також з опорою на її ритмічну основу), твір мелодії з опорою на задану інтонацію (наприклад, терцова інтонація передбачає можливі варіанти руху мелодії по терції і з її заповненням), вільний твір мелодії на заданий текст і ін.

До вокальних імпровізацій відноситься і розігрування народних пісень. Для розігрування дітям пропонуються народні пісні, в яких є певний сюжет і розвиток. Учні виразно читають текст пісні, визначають характер, настрої дійових осіб. Обговорюється якими інтонаціями (пісенними, танцювальними або маршовими) можна передати характер пісні і кожної дійової особи. У заспіві кожен герой виконує власну мелодію, а приспів співає весь клас на мелодію, яку вивчили.

1.3. Діагностика рівня музично-естетичної вихованості учнів

На основі теоретичного аналізу педагогічної і психологічної літератури по темі дослідження ми провели експериментальну роботу з музично-естетичного виховання молодших школярів засобами народно-пісенного фольклору. Музично-естетичне виховання - важливий процес у всебічному і гармонійному розвитку дитини молодшого шкільного віку, оскільки в цей період відбувається формування його як особистості.

З урахуванням вікових особливостей ми визначили елементи музично-естетичного розвитку, за якими ми будемо будувати експериментальну роботу. Педагогічний експеримент проводився на базі Фізико-математичної гімназії № 17 м. Вінниця в 3 «А» класі. В експерименті брало участь 36 учнів.

Мета констатувального етапу дослідження: виявлення і використання можливостей вивчення народнопісенної фольклору на уроках музичного мистецтва для успішного музично-естетичного виховання молодших школярів. Визначення вихідного рівня музично-естетичної вихованості молодших школярів. Для визначення рівня музично-естетичного виховання молодших школярів нами були виділені компоненти, які були прийняті також як показники відповідної досліджуваної якості:

- пізнавальний – це ключові знання в галузі музичного мистецтва про жанри, стилі, теми і музичні лади; знання народно-пісенної музики, їх усвідомленість. Це система зв'язків, що формуються на базі запасу музичних знань, музичної грамотності дітей.

- діяльнісний – це музично-естетичне сприйняття, виконавські навички, включення в музично-творчу діяльність, потреба в виконавській діяльності і творчому самовираженні, що відбувається в стійкому емоційно-оціночному тяжінні до прекрасного, ініціативність, активне ставлення дітей до народно-пісенної музики, музичні уподобання, цілеспрямований інтерес до народної музики;

- емоційно-оцінний – це музично-естетичні судження, на основі уявлень про красу народних пісень; емоційна чуйність, музично-пізнавальний інтерес як постійне прагнення до того, що викликало емоційний відгук, музичний смак.

Для визначення стану взаємодії сім'ї і школи в музично-естетичному вихованні молодших школярів на констатувальному етапі було проведено анкетування батьків. Анкета для батьків представлена в Додатку А. У даній анкеті з метою виявлення участі батьків у музично-естетичному розвитку дітей засобами народно-пісенного фольклору були включені питання: Чи

висвітлюються завдання музично-естетичного виховання на батьківських зборах? Чи приймаєте ви участь в шкільних концертах, виставах? В якості кого? Чи співаєте з дітьми народні пісні?

Виходячи, з відповідей батьків було виявлено, що батьки беруть участь в шкільних святах і концертах переважно в якості глядача, при цьому питання музично-естетичного виховання на батьківських зборах не висвітлювалися. Більшість батьків розучують зі своїми дітьми народні пісні.

В ході дослідження була розроблена система оцінки якості музично-естетичного виховання молодших школярів. Визначення параметрів здійснювалося відповідно до компонентів, що характеризують структуру музично-естетичної культури. При розробці оцінки якості музично-естетичного виховання у молодших школярів нам знадобилося визначити найбільш важливі показники цього процесу, які мають свою специфіку і залежать від характеру їх музично-творчої та музично-пізнавальної діяльності.

Низький рівень музично-естетичного розвитку або індиферентний рівень ставлення, який характеризується повною або частковою відсутністю зацікавленості народними піснями, їх незнанням, неадекватним їх сприйняттям і невмінням творчо інтерпретувати, характеризується невеликими знаннями в області народно-пісенного музичного мистецтва, відсутністю або слабо вираженим інтересом до музичної культури, наївно-реалістичним сприйняттям музичної культури. Діти не можуть назвати твори народно-пісенного фольклору, пасивні, неемоційно, не мають улюблених народних пісень, нові вчать без бажання. У них відсутні творча уява і активний початок в творчості. Молодші школярі маловиразні і неемоційні. Їх не видно на уроках музичного мистецтва, складно контролюють свої дії під час співу; їх рухи невільні, неприродні. Дітей даного рівня відрізняє небажання брати участь у спільній художньо-естетичній діяльності, критика однокласників, усвідомлення власної переваги.

Середній рівень або стихійно - емоційного рівень - їм подобаються українські народні пісні, вони називають деякі з них, але в більшості випадків переваги школярів обмежуються побутовим рівнем їх використання, що виражається в наявності у молодших школярів неглибокими знаннями в області народно-пісенного музичного мистецтва, деякого прояву інтересу до музики, активністю на нетривалий час і меншою уважністю при розучуванні народно-пісенних творів.

Діти непогано знайомі з народно-пісенним фольклором, вони знають деякі народні пісні, але виконують їх не емоційно, часто знають слова тільки першого куплету. Учні легко втягуються в репетиційну роботу, але активність проявляється нетривалий час; школярі відгукуються на пропозицію брати участь у спільній художньо-естетичної, концертній діяльності. Під час виступів діти хвилюються, але контролюють свої дії; їх рухи недостатньо вільні і неприродні. При високому рівні або творчому музично-естетичного розвитку особистості школяра характеризують уважність і активність на уроках музичного мистецтва, глибокі знання в галузі народно-пісенного музичного мистецтва, яскраво виражений інтерес до музичної культури, гармонія раціонального та емоційного.

Крім того, вони з задоволенням виконують народні пісні, можуть відрізнити їх від пісень сучасних композиторів, інтонаційно правильно передають мелодію і знають слова всіх куплетів. Ці учні з бажанням вчать нові музичні твори, охоче займаються технічним відпрацюванням і доведенням творів до відповідного художнього образу, виконують їх виразно і емоційно. Діти висловлюють прагнення активно брати участь у спільній художньо-творчої діяльності: рівень розвитку фантазії і творчої уяви високий; вони вільно, природно тримаються на сцені. Цю категорію дітей приваблює не тільки сам зміст пісень, але і емоційна їх глибина. Школярі, які виявили творчий рівень відношення до народної пісні, здатні відчутти її настрій, динаміку, розвиток мелодії, творчо інтерпретувати її зміст.

Діагностика пізнавального компонента музично-естетичного розвитку молодших школярів здійснювалася за допомогою анкетування (дод. В).

Щоб з'ясувати, чи знають діти українські народні пісні, звертаються до них у повсякденному житті і з якою метою, ми використовували контактне анкетування змішаного типу. На питання «Чи любиш ти пісні?» Всі 35 учнів початкових класів відповіли ствердно. Це свідчить про близькість музичної творчості самій природі дитини, про її чуттєвість та емоційність.

Наступне питання «Які пісні тобі подобаються найбільше?» Розділив клас на кілька груп. Найбільша група, 23 людини (61%), віддала перевагу сучасним пісням, що говорить про значний вплив масових засобів інформації, а саме телебачення та інтернету, на свідомість молодших школярів. 7 респондентів (20%) проявили інтерес до дитячих пісень і пісень з кінофільмів. І тільки 5 з опитаних (13%) віддали перевагу українським народним пісням. На питання «Яка народна пісня тобі подобається найбільше? Чому?» Школярі називали найбільш відомі: «Подоланочка», «Галя по садочку ходила», «Ой, хто, хто, Миколая любить», «Їхав козак за Дунай», вибираючи таке пояснення: «Цю пісню я вивчив на уроці», «Ми співаємо дома, коли до нас приходять гості». Мотивуючи таким чином свої переваги, діти відштовхуються, в більшій мірі, від утилітарних міркувань, не звертаючи уваги на художні особливості твору, на той зміст, який несе в собі пісня.

Для з'ясування адекватності сприйняття художнього змісту пісні, а також здібностей до творчої інтерпретації його результатів ми запропонували учням намалювати улюблену українську народну пісню. Аналіз дитячих малюнків показав, що для більшості дітей існує величезна прив'язка до змісту пісні. Саме цей фактор виступив панівним при виборі сюжету малюнка. Наприклад, зображуючи пісню «Галя по садочку ходила», школярі в більшості випадків малювали дівчинку, яка ходить по саду і шукає хустинку. Менш представлена в дитячих роботах емоційна сторона сприйняття пісні, засобами втілення якої виступив вибір кольорів малюнка і

його композиційна побудова. Зокрема, в роботах 20 учнів (56%) використовується колірні гамма не відповідає характеру самої пісні, що свідчить про неповне розумінні чуттєвого змісту народнопісенного твору.

Підтвердженням отриманих результатів стали і складені дітьми казки на теми українських народних пісень (наприклад, «Казка про Подоляночку»). На відміну від малюнків, в своїх казках школярі в більшості випадків (71,5%) залучали героїню в сюжети, далекі від змісту самої пісні. Таким чином, проведений аналіз дитячих робіт засвідчив невміння більшості дітей творчо інтерпретувати (поза педагогічного супроводу) результати художнього сприйняття народної пісні.

Кінцева обробка отриманих в ході експерименту даних дозволила виділити рівні відносини дітей до народної пісні. Зокрема, 30,2% дітей виявили індивідуальний рівень відносини, який характеризується повною або частковою відсутністю зацікавленості народними піснями, їх незнанням, неадекватним їх сприйняттям і невмінням творчо інтерпретувати. 46,3% дітей знаходяться в рамках стихійно-емоційного рівня – їм подобаються українські народні пісні, вони називають деякі з них, але в більшості випадків переваги школярів обмежуються побутовим рівнем їх використання (дод. С).

Високий рівень відносини – творчий – притаманний лише 20 % опитаних. Цю категорію дітей приваблює не тільки зовнішній зміст пісень, але і емоційна їх глибина. Школярі, які виявили творчий рівень відношення до народної пісні, здатні відчувати її настрій, динаміку розвитку мелодії, творчо інтерпретувати її зміст .

Діяльнісний компонент був виявлений в ході спостереження за дітьми.

Так 28.6% дітей володіють не поганими вокальними даними, можуть передати досить точно інтонацію, музично правильно передають висоту звуків. Можуть на слух визначити народно-пісенний музичний твір. На уроках музичного мистецтва поведуться активно, із задоволенням вчать нові народні твори незалежно від жанру. Напам'ять виконують раніше вивчені

народні пісні, емоційно описують власні переживання і почуття, зазначають моменти, які найбільш сподобалися.

У 35.7% дітей якість співу дещо гірше, виразно чути неточності виконання, більшість хлопців співають голосно, але не потрапляючи в ноти. На уроках музичного мистецтва без особливого ентузіазму залучаються до репетиційного процесу, в основному знають тільки текст приспіву пісні.

35.7% дітей під час співу не можуть передати інтонацію, не виявляють старання, не потрапляють в ноти і не можуть на слух визначити музичний фрагмент. На уроці музичного мистецтва майже не беруть участь в розучуванні народних пісень, під час виконання деякі з учнів просто імітують виконання пісні. Швидко відволікаються на сторонні справи.

Рівень можливості визначення емоційно-сміслового змісту народної пісні у молодших школярів на констатувальному етапі. Таким чином, у 21% дітей - високий рівень здатності визначити емоційно-смісловий зміст народної пісні, у 43% - середній і низький рівень- у 36% школярів.

Отриманні результати експерименту свідчать про необхідність впровадження в навчально-виховний процес початкової школи таких форм роботи, які сприяли б поглибленню знань про українську народну пісню, активізували інтерес дітей до витоків національного пісенного фольклору через духовно-практичну діяльність. Найбільш ефективними формами, на нашу думку, є музично-рольові ігри, інсценування, фольклорні свята, конкурси, вікторини, концерти, народно-пісенні проекти.

Побудовані на фольклорному матеріалі дитячі ігри («Подоряночка», «Огірочки») і інсценування українських народних пісень («Коза-Дереза», «Ходити Гарбуз по городу», «Мала баба три сини») сприяють розвитку морально-естетичних почуттів. Одним з найважливіших шляхів виховання поважного відношення до української народної пісенної спадщини є проведення в позакласний та позаурочний час фольклорних свят («Івана-Купала», «Святого Миколая», «А вже весна ...»), конкурсів народної пісні,

концертів, що виховує у дітей повагу до національних цінностей, історії, викликає інтерес до духовних витоків, традицій.

РОЗДІЛ II.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРОДНО-ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ У МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

2.1. Впровадження українського дитячого музичного фольклору в освітній процес початкової школи

По багатьох питаннях, які стоять перед педагогікою в зв'язку з використанням народної спадщини, розглянемо, перш за все, в якій мірі сьогодні український дитячий музичний фольклор може бути джерелом виховання, формування естетичної свідомості дітей. Адже склалися нові умови життя, змінилася ритмічна основа сучасної музики.

Це не могло не відбитися на оціночному відношенні частини дітей до народної пісні, що не завжди збігається з загальноприйнятою оцінкою.

Сучасна соціокультурна ситуація характеризується активним впровадженням стандартів масової культури, поширенням шоу бізнесу, формуванням суспільства споживання за типом «мода». Зростає роль засобів масової комунікації, які є провідником модного, сучасного. Поряд з цим відбувається зміщення центру традиційного педагогічного впливу сім'ї та школи в юнацькі угруповання, моди, молодіжні субкультури, які стихійно направляють соціалізацію молоді.

Музично-пісенна спадщина українського народу є високохудожньою за змістом, глибоко емоційною і різнобічною по засобах виразності, здатною викликати співпереживання, радість і печаль, гнів і непримиренність. Тому українську народну і класичну музику слід розглядати не тільки як джерело емоційної насолоди, а й як засіб естетичного і морального виховання.

Висока художність і доступність забезпечують українському дитячому музичному фольклору велике педагогічне значення. Кращі зразки допомагають виховувати у дитини високі моральні, естетичні, світоглядні, художньо-естетичні якості, розвивати інтерес до самого дитячого музичного фольклору, художній смак, фантазію, природні обдарування, формують музичні здібності.

Володіючи важливими виховними якостями, високою художністю і простотою, народна пісня легко сприймається і засвоюється найбільш повноцінно в педагогічному сенсі, впливає на формування професійно - педагогічного інтересу вчителів музики, і естетичного інтересу дітей.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури показав недостатню розробленість проблеми впровадження ігрових моментів в структурі уроку. Найчастіше вчителі випускають з поля уваги той фактор, що молодші школярі, в силу своїх вікових особливостей, рухливі, непосидючі, їм потрібна періодична зміна діяльності, для продуктивної роботи на уроці. Тому, необхідно включати в структуру уроку якомога більше ігрового матеріалу. Основними особливостями формування інтересу до дитячого українського фольклору є: врахування індивідуальних і вікових особливостей; використання різних видів музичної діяльності; включення в структуру уроку ігрових моментів.

Важливо не зашкодити формуванню інтересу до фольклору, що не стримає ініціативу, а стимулювати схильність до фантазування і спиратися на позитивні емоції. Так як живе сприйняття, інтерес - головні регулятори уроку музичного мистецтва з використанням українського дитячого пісенного фольклору. Діти безпосередні у своїй реакції, вони можуть бути допитливими під час вивчення нового.

У виборі народно-пісенного фольклорного репертуару, вважаємо за доцільне, освоювати кращі фольклорні зразки різних регіонів України, а також пісні місцевої традиції (регіональний компонент). З місцевої пісенної традиції в програму включаємо танцювальні та календарні пісні в основному двоголосні, що характерно для українських пісень, з невеликим діапазоном і доступним ритмом.

Учитель повинен вести бесіду просто, природно і захоплено. Цікавий «прийом несподіванки», який використовується педагогами на заняттях; досить сказати «одного разу ...» і ті, яких навчають будуть уважно слухати.

Специфічну термінологію, яка використовується в українському дитячому фольклорі потрібно вводити відразу, починаючи з 1-го класу. Велику роль в підвищенні зацікавленості учнів до вивчення пісенного фольклору відіграють особисті успіхи в музичному розвитку, в той час як невдачі тягнуть за собою розчарування і незацікавленість.

Вчителю необхідно знайти такий стиль спілкування з дітьми, який не погасив би їх живого, емоційного відгуку на українську фольклорну музику. Цьому сприятиме творча атмосфера занять, вмільний вплив вчителя на емоції і почуття дитини, тактовна оцінка результатів його діяльності. В умовах колективної музичної діяльності загальний емоційний настрій на уроці підтримує творчі зусилля колективу, створюючи необхідні передумови для різноманітної та цікавої діяльності дітей. Роль педагога в тому, щоб емоційне спілкування з дітьми, творча співпраця з ними стало підставою для включення дитини в атмосферу мистецтва і створювало у нього особистісний настрій на активну музичну діяльність [54, с.12].

Учні, працюючи в парі, можуть запропонувати власне виконання відомої пісні. Тема мелодії може проходити ланцюжком: з кількох варіантів вибирається найбільш вдалий інтонаційний зворот, який продовжує розвивати наступна дитина. Отриману таким чином мелодію вчитель може зіграти на музичному інструменті. Повинна вийти широка, співуча мелодія.

Проблемно-пошуковий характер музичної фольклорної діяльності, з одного боку, створює умови для активізації розвитку музичних емоцій учнів, а з іншого сприяє загальному розвитку школярів. З третього класу на уроках музичного мистецтва можна включати учнів у виконання творчих проєктів, що дозволить узагальнювати досвід дітей в області фольклору, в пошуку і систематизації різноманітної інформації, в умінні працювати самостійно в групі, в колективній взаємодії. Трьокласникам пропонується тема колективного проєкту «Улюблені народні пісні нашого класу». Для дітей, які вибирають індивідуальні форми роботи або краще себе проявляють в оформлювальній діяльності, можна запропонувати підготувати пісенник

класу з малюнками або виставку малюнків (виробів), що ілюструють музичні фольклорні твори. Таким чином, проектна діяльність в розділі фольклорної творчості молодших школярів дозволяє створювати умови для розвитку їх музичних емоцій, ініціативності та відповідальності дитини, готовності до самостійних вчинків і дій. Тому вкрай важливо помітити і підтримати навіть самі початкові успіхи молодшого школяра на уроках музичного мистецтва. Особливості викладання музичного мистецтва визначаються його специфікою як предмета мистецтва. Для розвитку музичних емоцій на уроках музичного мистецтва з використанням українського дитячого музичного фольклору важливо емоційно налаштувати дітей на музичну діяльність.

Вивчення народно-пісенного фольклору на уроках музичного мистецтва найбільш відповідає комбінований тип уроку, коли подача нового музичного матеріалу ґрунтується на повторенні, закріпленні попереднього. У початкових класах доцільно проводити уроки за таким орієнтованим планом [54, с.19]:

1. Організаційна частина, музичне вітання (2хв).
2. Розспівування із засвоєнням музичної грамоти (8–10хв).
3. Розучування нової пісні (12– 14хв).
4. Музично-ритмічні рухи (3-5хв).
5. Слухання музики (8-10хв).
6. Закріплення вивченого матеріалу (5хв).
7. Підсумок уроку (1-2хв).

У процесі підготовки до уроків мистецтва та позакласних заходів доцільно добирати українські народні приказки, загадки, вірші, ритмізувати й мелодизувати їх і надалі використовувати як можливі варіанти в роботі з учнями.

Наприклад, скоромовки можна застосувати для розвитку не тільки розмовної, а й співацької дикції. Мелодії на тексти скоромовок мають бути нескладними, інакше їх важко співати у швидкому темпі:

Якось Яків сіяв мак,

Так-сяк, абияк.

Виріс ярий Яків мак,

Та щось коле, як їжак.

Мурлика муркоче –

Морозива хоче.

Мурлика руденький,

Замерзнеш, дуренький!

Можна інсценувати українські народні пісні, насамперед пов'язані з певними рухами (наприклад «Ой є в лісі калина»), а також жартівливі: «Веселі гуси», «Грицю, Грицю, до роботи», «Два півники», «Танцювали миші», «Та орав мужик край дороги» тощо. Інсценування пісень імponує дітям, сприяє посиленню інтересу до музичних занять.

Корисне творче завдання для учнів III класів – пошук українських народних пісень, які можна виконати каноном. Це спонукає дітей згадати знайомі мелодії і за допомогою внутрішнього слуху уявити їхнє звучання.

Для розвитку музичного мислення школярів бажано показати їм, що можливі різні варіанти виконання каноном однієї і тієї самої мелодії. Так, в українській народній пісні «Галя по садочку ходила» нижній голос може вступати не тільки з другого, а й з третього такту. Доцільно виконати обидва варіанти й запропонувати дітям визначити, який з них їм більше сподобався. Можна також імпровізувати підголоски до головної мелодії.

Бажано, щоб народні пісні діти засвоювали не тільки у співацькій діяльності, а й під час інструментального музикування. Як вже було зазначено, на теми українських народних пісень композитори створили ряд варіацій (зокрема для фортепіано). Виконуючи у класі такі твори, можна запропонувати учням акомпанувати на дитячих музичних інструментах. Спільними зусиллями створюють своєрідні «партитури».

Важливою умовою успішного опанування українських народних пісень є творче ставлення вчителя до роботи: це й створення «партитур» для

класного оркестру, і виконання власних інструментальних варіацій, і підготовка співацьких вправ на матеріалі народних творів, і використання можливостей для їхнього інсценування. Не в кожному класі діти вільно виконують запропоновані їм творчі завдання, через те вчитель має заохочувати їх і поступово прилучати до творчої діяльності.

Перший урок можна розпочати з розповіді учнів про літні «зустрічі» з музикою. Запитати учнів, чи звернули вони увагу на те, чому серед пісень, які вони співали, або слухали у попередніх класах, одні називалися народними, а інші пов'язані з ім'ям певного композитора. Які це пісні? Деякі з них учитель може нагадати, проспівавши мелодію або зігравши її на інструменті. Розповісти учням про джерела і традиції української народної музичної творчості.

Часто авторські пісні за своїм характером і змістом схожі на народні, тому про них говорять, що вони написані в народному характері.

Ми запропонували учням третього класу прослухати без слів і супроводу мелодії двох пісень (української народної «Ой гиля-гиля, гусоньки, на став» і «Відлітали журавлі» В. Івасюка) і визначити, опираючись на власний досвід, яка з них народна, а яка написана композитором. Не слід вимагати від учнів аргументованої відповіді, адже чіткі критерії для розрізнення народної й авторської музики відсутні. Головне у такому завданні полягає в тому, щоб діти, відчувши інтонаційну своєрідність народної пісні.

Коли третьокласники самі або за допомогою вчителя сформулюють правильну думку, доцільно показати їм (також без слів і супроводу) будь-яку авторську мелодію народного характеру, наприклад «Зоре моя вечірняя» Я. Степового. Розбіжності у відповідях учнів на питання: «Народна це пісня, чи авторська?» допоможуть зробити висновок, що музику, написану композитором іноді важко відрізнити від народної тому, що вона написана в характері народної пісні.

Розвиваючи думку про те, що музика композиторів проростає з народної, ще раз потрібно підкреслити, що народні мелодії зберігаються в емоційній пам'яті композитора і своєрідно виявляються в його власних творах. Так виникає музика, дуже близька до народної.

Відтак введення учнів у тему чверті «Музика мого народу» здійснюється шляхом створення пошукових ситуацій, в яких «правильні» й «неправильні» відповіді стають основою для початкового ознайомлення і подальшого дослідження теми чверті.

Наступні кілька уроків розкривають зв'язок музики з життям народу, його трудовою діяльністю. Продовжуючи розповідь про те, як створювалася народна музика, доцільно розповісти про побутування у народі календарних пісень. Український народ з давніх-давен зберігав народні звичаї, свята і пов'язані з ними пісні річного землеробського кола, якими супроводжувалися зустріч Нового року, прихід весни, збирання урожаю тощо.

Учні дуже люблять співати. Тому улюбленим етапом уроку для них є повторення вивчених пісень. Хочемо запропонувати фрагмент уроку на тему «Пісня – душа народу».

***Учитель.** Як ви гадаєте, діти, чому пісню називають душею народу?
(Відповіді учнів.)*

***Учитель.** Дійсно, пісня супроводжує людину від народження і до самої смерті. І для кожного з нас найпершою піснею стає, звичайно,... яка?*

***Учні.** Мамина колискова.*

***Учитель.** Так, Мати, Батьківщина, пісня – нероздільні. Мати дає і дитині життя, відкриває світ. Із маминої колискової, що дзвенить, мов срібний струмочок, починається дорога у велике життя, любов до своєї Батьківщини. А вам, діти, мама співала колискової?*

***Учні.** Так, співала.*

***Учитель.** А як потрібно співати колискову пісню?*

Учні. Лагідно, ніжно, з любов'ю, щоб заспокоїти, приспати. Учитель. Сьогодні до нас завітала лялька Оксанка, яка дуже любить пісні. Давайте ми з вами пригадаємо коліскову, яку вивчили на попередньому уроці, і заспіваємо її Оксанці. Діти виконують коліскову пісню «Сонько-Дрімко», заколисуючи ляльку і передаючи її з рук в руки по колу. {Коліскові, які можна виконати на уроці: «Котику сіренький», «Ходить Сонко по вулиці», «Ой ходить сон коло вікон», «Ходить зайчик по капусті» тощо.)

Таким чином можемо повторювати пісні-забавлянки, такі як: «Дибидиби», «Кицю моя, кицю», «Сорока-ворона», «Ладки, ладоньки, ладусі».

Серед пісень, які вивчаються в початкових класах, є так звані ігрові (супроводжують ігри), хороводні, танцювальні (під спів яких водять хороводи і таночки), пісні -лічилки, пісні-дражнилки.

Під час нашої педагогічної практики на уроках ми проводили конкурси на краще знання дитячих українських народних пісень. Увесь клас ми розділяли на дві команди. Яка команда проспівала найбільше пісень, та і стане переможницею. Співати пісню (або її перший куплет) може вся команда, два учні або навіть один учень. Проводиться конкурс. Визначаються переможці. Лялька Оксанка займає місце у команді-переможниці.

Багато пісень своєрідно «оживає», коли їх виконувати з музично-ритмічними рухами, тому ці два етапи уроку органічно переплітаються. Наприклад, українська народна пісня «Женчичок-брєнчичок» спочатку не викликає особливого захоплення в дітей. Але коли ми запропонували виконати ритмічний супровід пісні, то інтерес посилювався. Ще більше зростає зацікавленість, якщо виконувати її з пластичними рухами.

У своїй практиці ми використовували різні прийоми залучення дітей до ігрової діяльності: пластичне інтонування (виконавська участь рук, ніг, корпусу, нахилів голови під музику); показ пульсу музичного твору (плескання, гра на простих музичних інструментах – маракасах, дзвіночках, бубонцях); поділ класу на рольові групи (господарі та гості, зайчата і ведмежата, морозята та снігурята).

Під час практики ми використовували прийоми В. Верховинця. Для реалізації поставленого нами завдання ми рекомендували послідовно використати дві гри: «Сидить Василь» і «Котик Мурчик». Мета першої гри – викликати почуття сорому за негідну поведінку хлопчика. Ігровий сценарій передбачає ритмічно-пантомімічну інсценізацію пісні «Сидить Василь» (слова народні, музика В. Верховинця):

*Сидить Василь на припічку,
Сіпа kota за ниточку
Котик зубки розтулив
Та й Василька укусив.
А дзусь, а дзусь, кошеня,
Не займай ти Василя.
Та й ти, синку, не пустуй
І котика не дралуй.
Мурчик цілу ніч не спав,
Все за мишками ганяв,
Йди його перепроси,
Йому кашки принеси. [58, с.116].*

Дійові особи гри (Мати, Василь, Котик Мурчик) пантомімічно зображують те, про що співається в пісні. Спочатку Мати виконує якусь домашню роботу (вишиває, прасує білизну тощо), а Василько, прив'язавши ниточку до котикової лапки, мучить Мурчика. Котик сердиться і кусає хлопчика, а той скаржиться мамі. Але Мама, розібравшись, картає хлопчика. Кульмінацією гри є момент, коли всі діти вимагають від Василя, щоб він вибачився перед Котом. Гра закінчується тим, що від сорому Василько закриває обличчя руками.

У наступній грі «Котик Мурчик» описується сцена примирення Котика і Хлопчика. Ті самі дійові особи пантомімічно відтворюють події за текстом пісні «Котик Мурчик» (слова народні, музика В. Верховинця):

Котик Мурчик, Я ту кашку виїдав.

<i>Мій голубчик.</i>	<i>Котик мисочку лизав.</i>
<i>Він зі мною,</i>	<i>Коли б мати тебе знала,</i>
<i>Як риба з водою.</i>	<i>Була б котика прогнала.</i>
<i>Кашку смачненьку</i>	<i>А тим часом він найвся,</i>
<i>В мисочку новеньку</i>	<i>Коло мене примостився.</i>
<i>Матуся поклала,</i>	<i>Стиха казочку муркоче,</i>
<i>На снідання дала.</i>	<i>А я слухаю охоче.</i>

Мурррр-мурррр-мурррр [58, с. 117].

Гра закінчується тим, що хлопчик засинає під «казочку» Мурчика, а Мама ніжно гладить сина по голівці, схвалюючи його дружбу з Котиком.

Безсумнівно, що педагогічний вплив таких ігор набагато сильніший за виховну бесіду. Ефективність ігор пояснюється не тільки синтетичною дією різних видів мистецтв на психіку дитини, але й моделюванням життєвих ситуацій, які дають можливість учням на власному досвіді відчувати результати.

Повертаючись до вже відомих народних пісень «Котився снопочок», «Косарі», розучуючи пісню «У понеділок раненько», можна запропонувати учням визначити, до якого саме типу жнивварських пісень вони належать.

Наступна тема – новий жанр української народної пісенної творчості: жартівливі й жартівливо-танцювальні пісні. Пісні цього жанру стали виявленням віри народу в свої сили, любові до життя; у них знайшов вияв природний гумор, відобразилися кращі якості людини праці – розум, спритність, дотепність.

На відміну від ліричних пісень, котрі можуть виконуватися і в гурті, й на самоті, жартівливі пісні потребують масовості, бо розраховані на співучасть, на те, щоб дотепні жарти були почуті, розрадили і розвеселили слухачів. Жартівливі пісні часто виконуються як приспівки до танцю. Розучуючи з дітьми народну жартівливу пісню «Сіяв мужик просо», слід вказати на її характерні особливості: жвавість, простоту мелодії, чіткість ритму, повторення короткого головного мотиву, виразне розмежування фраз

цезурами. Від добродушного гумору до в'їдливого глузування – такий широкий діапазон жартівливих пісень (Додаток Д).

Такі ж особливості властиві й танцювальним пісням, які здебільшого виконуються як сольо, так і хором у супроводі народних інструментів. Ілюстрацією послужить народна танцювальна пісня «Дощик».

А, наприклад, друга частина «Української симфонії» М. Калачевського є майстерною симфонічною розробкою відомої народної танцювальної пісні «Дівка в сінях стояла», сповненої м'якого, але задирливого гумору. В ній у формі діалогу передано побутову сценку між дотепною дівчиною і парубком-боягузом, що не хоче виходити на побачення, бо у дівчини «батько лихий, мата лиха,.. миші лихі». У симфонії використано лише першу частину пісні, її заспів. Ми звертали увагу третьокласників на те, як звучить народна мелодія на початку твору, яка весь час змінюється і розкривається новими гранями, як вона змінюється у середньому епізоді (мінорний лад), як варіаційно розвивається у заключному епізоді. Нестримним танцювальним рухом сповнена остання, четверта частина «Української симфонії» – життєрадісний, святково-піднесений фінал. В основу фіналу покладено дві народні мелодії: «Ой дівчино, ти моя мати» (головна тема) і «Ой джигуне, джигуне» (побічна тема). Ми простежували разом з учнями, як розвиваються ці теми, завдяки чому весела, запальна головна тема змінюється на урочистого характеру мелодію, що закінчує симфонію (Додаток Д).

Новим для дітей стане жанр коломийки (назва походить від міста Коломиї, що на Івано-Франківщині). Здавна в Україні популярні невеликі задерикуваті-веселі й сатирично-жартівливі, а часом і сумні ліричні пісні, в яких стисло, але водночас дотепно й образно змальовувалося життя народу, його морально-естетичні погляди. Мелодії коломийок не закріплювалися за певним текстом, а становили основу для імпровізації нових текстів, зближених між собою темою чи сюжетом. Цей жанр народної пісні поширений у західних областях України [55, с. 37].

Вивчаючи коломийку, ми звертали увагу дітей на характерні для цього жанру особливості: чіткий і гострий, нерідко пунктирний і синкопований ритм, швидкий темп, дводольний розмір, своєрідна метроритмічна формула.

Потрібно пояснити, що коломийки виконуються здебільше з інструментальним супроводом. При цьому спів нерідко поєднується з танцем, тому численні коломийки можна віднести до вокально-танцювального жанру. Поєднання пісенної основи з мімікою і хореографією надає коломийкам ще більшої жвавості, своєрідної життєвої динамічності й енергії.

Розучування та виконання українських народних колискових пісень *«Котику сіренький»* та *«Ой, ходить сон коло вікон»* розкриває учням особливості одного з найдавніших жанрів народної пісенної творчості.

Цей своєрідний фольклорний жанр позначений високим поетичним світосприйняттям, глибиною мелодійного звучання, багатством образів. Усю любов, ніжність, бажання бачити своє дитя щасливим, розумним, здоровим і гарним мати вкладає у невибагливі слова і простеньку мелодію, організовану ритмом гойдання колиски. Монотонний тихесенький наспів і пестливі лагідні слова мають заспокоїти, приспати дитину. Вчитель згадує з учнями образи колискових пісень: сон-дрімота ходить коло вікон і заглядає у шибки; на воротах стоїть кіт у червоних чоботях, легеньким помахом крил птах приносить кашу з молочком; лише зозуля, примостившись на покуті, не спішить – хоче сплести тугого барвистого віночка з рути-м'яти; десь далеко-далеко відправляється козак у військо, щоб бусурмани не полонили сестрицю, тощо.

Мистецький, виховний, творчий потенціал українського пісенного фольклору дає широкі можливості для використання інтеграційних зв'язків у процесі організації музично-театральної діяльності молодших школярів. Це зумовлено, зокрема, і природою фольклору, який є синтетичним видом мистецької діяльності, оскільки фольклорні дійства (обряди, звичаї) поєднують у собі музику (пісні, танці, інструментальну народну музику),

пластичні рухи (хороводи, пісні-танці, пісні з елементами рухів), художнє оформлення (костюми, декорації»), слово (тексти пісень), драматургію (сюжетні танці, фольклорні вистави). Крім того, взаємодія мистецтв у межах музично-театральної діяльності надзвичайно різноманітна – від елементів інтеграції пісні й танцювальних рухів у хороводах, до інтегрованих форм, якими є інсценізація народної пісні чи діалогів до фольклорного дійства, у якому види мистецтва постають в інтегрованій єдності (обрядові вистави, наприклад, Вертеп, Маланка, Івана-Купала тощо).

На значному потенціалі музично-театральної, зокрема музично-ігрової діяльності у розвитку творчих здібностей молодших школярів наголошував відомий український композитор, хоровий диригент, хореограф, фольклорист і педагог В. Верховинець. Один із основоположників створення українського музично-ігрового репертуару для дітей, він розробив і втілював ідею комплексного використання елементів музичного, хореографічного і драматичного мистецтва у навчально-виховному процесі початкової школи. Свідченням цього є створена ним збірка «Весняночка», в яку органічно ввійшли народні ігри, побудовані на пісенному фольклорному матеріалі, здатні зайняти важливе місце у процесі художньо-творчого розвитку дітей. Видатною заслугою В. Верховинця є те, що в розроблених ним музично-ігрових сценаріях органічно поєднується інтелектуально-пізнавальна і художньо-творча діяльність молодших школярів, тим самим досягається гармонійний вплив на дитячу індивідуальність. Музично-ігрова діяльність є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань і відкриттів дитини, потужним засобом залучення її до процесу осмислення духовних цінностей [58, с. 117].

Організація музично-театральної діяльності молодших школярів потребує від учителя відповідних знань, вмінь і навичок, зокрема тих, що стосуються її психолого-педагогічних особливостей (вміння виокремлювати соціально-нормативні компоненти), а саме: відданість, довіра, взаємність, постійність, цілепокладання, співпереживання, співчуття, що є домінуючими

в міжособистісних стосунках молодших школярів; реалізація потреби дитини в самоствердженні, визнанні оточуючими її індивідуальності; сприяння участі дитини в колективному самоуправлінні (самоорганізації, самоаналізі); зосередження на специфічних рисах творчої діяльності молодших школярів (прагнення дитини до активної діяльності, самоствердження, потреба в словесній та руховій імпровізації); втілення прогресивної виховної технології «Створення ситуації успіху»).

Організовуючи музично-театральну діяльність молодших школярів на засадах пісенного фольклору, учитель повинен активно пропагувати народне музичне мистецтво, розкривати естетичну цінність народного пісенного фольклору, розвивати традиції дитячого вокально-хорового та інструментального виконавства, розширювати можливості постійного спілкування дітей з цінностями художньо-естетичної культури, як основи нових підходів щодо формування всебічно розвинутої особистості.

Організація музично-театральної діяльності молодших школярів на засадах пісенного фольклору засвідчує особливий досвід співпраці учителя з учнями, використання широкого арсеналу засобів впливу на їх свідомість і ставлення до народнопісенного мистецтва, впровадження на практиці оригінальних методів та прийомів освітньо-виховної роботи, серед яких:

- традиційні: словесні, наочні, практичні;
- методи проблемно-творчого характеру: проблемно-творчі завдання, створення проблемних ситуацій, постановка навчальних проблем;
- методи створення спеціальних естетичних ситуацій «занурення» в осередок фольклорно-естетичних цінностей;
- художньо-педагогічний аналіз творів дитячого пісенного фольклору, як метод залучення молодших школярів до музично-театральної діяльності;
- методи організації творчої музично-театральної діяльності на фольклорній основі;
- методи стимулювання інтересу до активного освоєння фольклору [72, с. 9].

Серед форм урочної роботи слід виділити: урок - фольклорний концерт, урок-народна казка, урок-старовинна легенда, урок-подорож, урок-знайомство з видами фольклору, урок-спектакль, урок-роздум, урок-зустріч, урок-дискусія, урок-екскурсія, урок-лекція, урок-диспут, урок-вікторина. Така форма роботи має певний сюжет, композицію, розгортається за певним сценарієм, а її специфіка полягає в тому, що учні поєднують функції акторів і глядачів, а вчитель - драматурга і режисера.

Важливим моментом в організації музично-театральної діяльності молодших школярів є підбір репертуару для дитячого виконавства, який повинен проходити з урахуванням таких критеріїв:

- відповідність змісту драматургічного матеріалу, віку учасників вистави;
- тривалість вистави;
- кількість діючих осіб;
- тривалість складових частин вистави (форм): монологів, діалогів, сольних, ансамблевих та хорових номерів, танців;
- дикційна і артикуляційна складність мовного тексту;
- діапазонна та теситурна складність вокальних номерів, тривалість вокальних фраз;
- складність закладених в спектакль танцювальних та трюкових елементів;
- складність створення і втілення образу, ступінь зміни психологічних і поведінкових характеристик персонажа всередині театрального дії;
- персоніфікація персонажів вистави (з якого «світу» задумані персонажі вистави: звірі, люди, предмети, фантастичні персонажі і т.д.);
- ознайомлення з народною творчістю, зокрема пісенним фольклором, як необхідним фактором формування в дітей прагнення спілкуватися з народнопісенним мистецтвом, багатством українських традицій та обрядів.

Однією з особливостей організації музично-театральної діяльності є структурування її етапів, які сукупно презентують певну послідовність дій,

спрямованих на досягнення визначеної мети, а саме: вступний етап, основний етап (розвиток сценічного мовлення та пластичних імпровізацій, формування навичок сценічного руху, музично-ритмічних рухів, вокально-хорових навичок), завершальний етап.

Перший етап - *вступний*. Його основне призначення полягає в налаштуванні дітей на заняття, своєрідній емоційній підготовці до творчої роботи. На цьому етапі варто використовувати вправи на активізацію уваги, емоційний та фізичний розігрів. Вдало ці завдання поєднати у вправах «Вітання», «Повтори рух», «Снігова куля», «Передай обличчя». Наприклад:

«Вітання». Всі учасники заняття (всі вправи виконуються в колі) по черзі вітаються, демонструючи радість від зустрічі не лише словами, а й інтонацією та рухами тіла. Завдання учасників - точно відобразити і текст, і інтонацію, і жести. Завдання можна ускладнити шляхом приспівування вітання на мелодію будь-якої народної пісні, наприклад: «Ой є в лісі калина», «Женчикок-бренчикок», «Вийшли в поле косарі» та ін. Вправа спрямована на розвиток інтонаційної та пантомімічної виразності, пам'яті та навичок емпатії.

Основний етап складається з декількох взаємопов'язаних частин, які лежать в основі формування акторської майстерності молодших школярів.

Для розвитку сценічного мовлення пропонуються вправи на дикцію та артикуляцію. Наприклад:

«Скоромовки». Робота з скоромовками - найбільш популярний вид діяльності серед дітей. При чому діти не просто зазубрюють текст і прагнуть виговорити його якомога скоріше, а працюють з темпом, мелодикою, динамікою, інтонацією. Для цього дітям пропонується проговорювати скоромовку зі зміною гучності (починати тихо, а закінчувати голосно і навпаки), швидкості (починати швидко, а закінчувати повільно і навпаки), інтонації (у відповідності до різних казкових персонажів, наприклад Віні-Пух, Баба-Яга, Русалонька). Також цікавою є організація читання скоромовок змагаючись на швидкість, читання в парах,

читання канонам, проспівування скоромовок на мелодії українських народних пісень, наприклад: «Го-го-го, коза», «По дорозі жук, жук» та ін.

Для розвитку імпровізаційних навичок доречно використовувати «імпровізаційні хвилинки».

«Хвилинка-імпровізка» За жеребом кожному з учасників пропонується зобразити за допомогою невербальних засобів комунікації заданий об'єкт (людину, тварину, рослину, предмет) та його ознаки, а решта дітей повинні відгадати, що зображується. Також: розвитку імпровізації молодших школярів сприяють інсценізації народних пісень, наприклад: «Ішло дівча лучками», «Був собі журавель та журавочка», «Пісня Лисички», «Мала баба три сини» та ін., за допомогою яких розвивається пам'ять, увага, креативне мислення, формуються навички сценічного руху, музично-ритмічних рухів, вокально-хорові навички.

Введення народних свят у школу варто починати з початку навчального року (тобто з осінніх народних звичаїв), а не календарного (зимові обряди).

Специфічну ланку в річному календарному році складають осінні народні свята. Вони безпосередньо пов'язані зі збиранням урожаю, плетінням вінків, побажанням господареві доброго врожаю у новому землеробському році. Це відображено у жнивварських піснях, які є своєрідним гімном природі і людині, апофеозом землеробської праці.

Залежно від основного змісту, певного етапу жнив, характеру обряду жнивварські пісні діляться на зажинкові, які співають на початку роботи, жнивні, що виконують під час збирання врожаю та обжинкові (або дожинкові), що супроводжують святковий комплекс закінчення праці на ниві: дожинання останніх снопів, при вбиранні «бороди» і зиванні вінків, перед двором господаря на подвір'ї, в хаті під час пригощання. Для правильного розуміння жнивварської пісенності молодшими школярами слід ознайомити їх з основними обрядами та звичаями: водіння «Кози» або «Спасової бороди», Різдво Пресвятої Богородиці, Покрова, свята Семена,

Дмитра, Михайла. Всі ці обряди здавна супроводжувалися музикою. Бо з піснею люди йшли на роботу і поверталися додому, з піснею працювали і відпочивали, а діти завжди брали якнайактивнішу участь у повсякденному і святковому житті. Поетична краса, тематичне і мелодійне багатство музики осінніх традиційних свят уособлюють споконвічні мрії і сподівання на кращий урожай, на краще життя.

Жнивварські пісні надзвичайно різні за характером: розповідні, в помірному темпі «Ой до кінця, женчики», «Ой літає соколенько», «Ой паночко наш», «А вже сонце котиться, котиться», «Перепілонька мала»; Жартівливі, веселі «Ой на горі жита много», «Вийшли в поле косарі», «Сидить козел да на копі» та інші. У багатьох піснях величається останній сніп – «борода», що символізує закінчення жнив. Яскравим обрядовим моментом є вінок з жита чи пшениці, уквітчаний польовими квітами та кетягами червоної калини, величання господаря і його сім'ї, побажання достатку і здоров'я.

Зимові свята та обряди чи не найбільш цікаві для молодших школярів. Зокрема, свято Миколая. Дуже багато людей сподіваються на заступництво цього надзвичайного доброго і щедрого святого, але ніхто так не любить старенького, як діти. Кожен щось отримує від нього, хоча й залежно від того, що заслужив.

Винятково багатим за своїм характером з давніх давен є на Україні святкування новорічних свят. Різдво, Свята вечеря, Старий Новий рік, свята Маланки та Василя, свято Водохреща або Йордан, які обов'язково супроводжують колядки та щедрівки, Різдвяні вистави про народження Ісуса Христа. «Вертеп», «Пастушки», новорічні ігри «Коза» та «Маланка» – ось далеко не повний перелік того чарівного народного дійства, з яким ознайомиться кожен учень у січні місяці.

Дуже цікаві будуть для молодших школярів новорічні ігри «Коза» та «Маланка». Козі разом з Дідом, Бабою, Солдатом, Циганом та Міхоношею знаходяться у хаті. У хаті, стрибаючи вона раптово падає і «вмирає». Після

чудернацького зцілення, коза врешті-решт оживає і під радісну щедрівку «Го-го-го, коза, го-го, сірая» знов завзято вистрибує по оселі. Не менш запальну і веселу вдачу має й Маланка, яка зі своїм нареченим Василем а також із Чортом, Вояком, Смертю, Міхоношею, Дідом, Бабою, Циганом та Ведмедем навперебій намагається щось утнути: розсипати по хаті сміття, розкидати дрова...

Дітей може здивувати, що в зимових обрядових піснях часто співається про весну: про те, як Василько жито сіє, як Маланка качура пасе, про зозулю... Все стає зрозумілим при поясненні, що дуже-дуже давно, коли склалися ці пісні, наші прадіди святкували Новий рік не в січні, а в березні, коли природа прокидалася від зимового сну.

Наведемо приклад проведення молодшими школярами Різдвяного свята.

Опрацювання сценарію проводилося поетапно. Участь у ньому брали учні третього класу **Фізико-математичної гімназії № 17 м. Вінниця**.

Перший етап. Під час попередньої бесіди про народні свята та обряди виявилось, що учні мають дуже мало відомостей про них та про пісні, які їх супроводжують. Діти виявили надзвичайну зацікавленість, їх цікавило все до найменших дрібниць. Вони пригадали, що у 2 класі розучували щедрівку «Прилетів соколик», а дві учениці заспівали колядку «Нова радість стала» та щедрівку «Білі коні зими».

Другий етап роботи був присвячений ознайомленню зі сценарієм «Різдвяне свято».

Третій етап роботи – розучування сценарію і підготовка до виступу на сцені. Учні щодня працювали з великим ентузіазмом, і з кожним днем все більш природно і життєво маленькі актори вживалися в образи своїх героїв: Ведучої, Господині, Батька, Дідуса, Бабусі, Внучки, Колядників, серед яких Звіздар, Пастушки, Ангели, Міхоноша, Коза, Чортики, Щедрівник та інші.

Справжню насолоду приносили дітям ті колядки та щедрівки, які вони розучили під час підготовки до виступу: «Нова радість стала», «Добрий вечір

тобі, пане господарю!», «Ой чи є, чи нема пан господар дома?», «Коляд, коляд, колядниця», «Щедрик-ведрик», «Ой сивая тая зозуленька» та інші.

Четвертий етап – це саме дійство під час «Різдвяних свят», яке вперше відбулося на сцені школи. Особливо підсилили гру дітей чудові костюми, підготовлені умілими руками мам та бабусь. Не менш захоплюючою була народна гра «Коза»: «Го-го-го, коза, го-го, сірая»... Діти скакали разом з Козою, дуже бідкалися над нею, коли вона впала неживою, і щиро раділи її зціленню і веселому вибрикуванню.

Під час свята панувала піднесена весела атмосфера народного дійства.

РІЗДВЯНЕ СВЯТО

Дійові особи: Ведуча, Господиня, Батько, Бабуся, Дідусі,, Внучка, Колядники, Василько, Коза, Щедрівник, І-ша дитина, 2-га дитина, 3-тя дитина.

Ведуча. Багата і щедра Україна полями і лісами, ріками і дібровами, багата на хліб і пісню. А ще багатство – це її народні традиції і обряди. І осі напередодні Нового року дзвеніли по всій Україні колядки, щедрівки. Люди ходили від хати до хати, щоб побажати один одному всього найкращого. 1 ми сьогодні побуваємо у нашому чарівному світі традицій і обрядів.

Господиня. Мамо, доню, швидше накривайте до столу – ось ще трішки зазоріє – і колядники прийдуть, а у нас ще й куті на столі немає.

Внучка. Бабусю, а чому це ми на вечерю не їмо картоплю, чи ще щось, а кутю? І чому все так прибрано?

Бабуся. Сідай, дитино, та послухай. Ця традиція сягає сивої давнини, і назвали цей вечір «Святий вечір». Збирається на цю вечерю вся родина. О, та ти дивись, наш стіл уже накритий. Де ж це наші чоловіки забарилися? Поки їх чекаємо, то давай заколядуємо.

Співають коляду «Нова радість стала». Дідусь приносить сіно і розсипає його, а Батько ставить у кутку снопа – дідуха. Дідусь запалює свічку.

Дідусь. Дай, Боже, добрий вечір!

Всі. Дай, Боже!

Бабуся. Ось бачиш. Онучко, у нас в кутку стоїть сніп, прикрашений яблуками, горішками та кренделями.

Внучка. Це ж на ялинку треба вішати!

Бабуся. Ні, дитино, ялинка прийшла до нас із-за кордону. У нас завжди ставили сніп. Та й подумай, скільки тих ялинок нищать, рубають, щоб у кожній хаті була. А вона ж жива, їй боляче. Сніп же постоїть у хаті, ще й краще зернята висохнуть, а після свят його обмолотять, навесні кинуть зерно в землю, зазеленіє нива, і буде нове зерно. Сніп – це символ достатку.

Внучка. Як цікаво. А розкажіть про Святий вечір!

Бабуся. Крім снопа, в хату ще вносили сіно і розсипали його в кутку, щоб можна було в холод принести телятко або ягнятко до хати. А стіл накривали гарною скатертиною. Тоді розставляли їжу: кутю, калач, сіль, борщ, гриби, пиріжки з капустою, рибу і обов'язково узвар із сухофруктів. А ще духмяні пампушки, яблука, горіхи.

Чути дзвіночок. Входять колядники, співаючи «Ой чи є, чи нема пан господар дома?»

Щедрівник. Ой чи ви спите, господареньку? Як не спите, говоріть з нами, з нами колядниками!

Батько. Якщо Ви до нас не з лихом, то й ми до Вас із щирим словом.

Дитина 1-ша. Куди йшли, туди йшли, а що бажаємо, про те й заспіваємо!

виконується коляда «Добрий вечір тобі, пане господарю».

Дитина 2-га. Добрий вечір, люди, в році Новому щастя бажаєм Вашому дому.

Дитина 3-тя. Щастя бажаєм, радісно жити, в році Новому край звеселити!

Співають коляду «Нілі колі зими...»

Щедрівник. Дозвольте Козі зайти до хати, у вас поскакати!

Всі. Дозволяємо! Дозволяємо!

Василько. Станьте у ряду, я Козу веду! Де Коза ходить, там жито родить, де не буває, там вилягає!

Співається пісня «Го-го-го, коза, го-го сірая».

Василько (до Кози). Підійди поближче, уклонися нижче господареві, господарочці. Чим вони тебе пожалують? Дадуть мірку жита, щоб Коза була сита та й ще поскакала!

Коза скаче під музику. Входять сіячі.

Сіячі (по черзі).

Сієм, сієм, посіваєм, щастя-долі Вам бажаєм,

У щасливій Вашій хаті, щоб були Ви всі багаті,

Щоб лежали на столі паляниці немалі,

Щоб були у Вас ковбаси, молоко і сало, й м'ясо,

І млинці, і пиріжки, і духмяні пампушки,

Щоб були в цій оселі і щасливі, і веселі!

Сієм, сієм, посіваєм, з Новим роком Вас вітаєм!

Сієм зерном ваговитим добрим людям працюючим

Не з сівалок, а з долоні, по долівці, по ослоні,

Посіваєм в кожній хаті – будьте радісні й багаті!

Сієм густо перехресним на добробут людям чесним,

Промовляєм з кожним кроком:

З новим щастям!

З Новим роком!

Всі. З Новим роком!!!

Звучить коляда «Коляд, коляд, колядниця».

Господиня. Дякуємо Вам, любі, за щирі побажання. Гарно колядували. А де ж ваш Міхоноша?

Діти. Є, тітко, ось він! (Підставляють торбинку).

Колядники. А по цім слові будьте здорові, не самі з собою, а з господинею! З господинею і з дитиною! Вітаємо Вас з Новим роком! Щастя й здоров'я бажаємо, із Новим роком та довгим віком!

Батько. Хай ця зустріч буде поміж нас не остання. Жити в щасті і здоров'ї многі літа бажаємо всім!

Завершується свято виконанням пісні «Многая літа!»

Отже, введення в шкільну практику народних музичних традицій благотворне для молодших школярів. Все, до чого пригорнулося серце в дитинстві, залишається з людиною назавжди. На зорі життя вчимося добра і правди, совісті і честі, вчимося любити, шанувати, берегти... І перші свої високі почуття звертаємо до батьківської домівки, а від неї до всієї рідної землі, до людей, які щедро передають нам надбані поколіннями знання, відкривають багатющу культурну скарбницю народу, прилучають до його народних музичних традицій.

2.2. Проведення тематичних бесід на матеріалі календарно - обрядових пісень

Необхідним вважаємо прилучення молодших школярів до українських народних пісень через знайомство їх з давньослов'янськими календарними обрядами. Завдяки своїм художнім особливостям календарні обрядові пісні можуть бути використані в музично-естетичному вихованні дітей.

Пропонуємо орієнтовний матеріал для бесід на уроках музичного мистецтва в початкових класах.

У вступі вчитель повідомляє, що наші предки були працьовитими, сміливими, людьми, але деякі явища природи були для них незрозумілими й таємничими. Світ поставав перед ними як створіння, що очікує людину на кожному кроці. Тому людям здавалося, що ними керують якісь вищі, невідомі сили. Добробут стародавніх слов'ян залежав здебільшого від урожаю. Не знаючи причин потопів, бурь, граду, люди вважали, що на небі живуть численні боги, які карають, або милують. Наші предки дуже хвилювалися за врожай і за власну долю; якщо все було гаразд, їхня радість не знала меж: вони влаштовували гучні свята з карнавальними походами,

тобто переодяганнями, піснями, танцями, театралізованими діями [50, с. 89].

Розповідаючи про зимові календарні обряди й пісні, вчитель наголошує, що український народ з давніх часів зберіг традиції свят. З ними були нерозривно пов'язані й пісні, якими супроводжували зустріч Нового року, прихід весни, збирання врожаю.

Учитель. Холодною зимою пізно світає. Не встигне день в усій красі з'явитися, як його виганяють присмерки, а за ними й довгі зимові ночі. Але ось настає найкоротший день, після якого відбувається злам у природі, і день поволі довшає. Згідно з уявленнями стародавніх східних слов'ян у цей час відроджується сонце. 24 грудня, напередодні зимового сонцестояння, тишу поселень порушували пісні, сміх, жарти. Вулицями ходили групи дітей, парубків і дівчат. Біля кожної хати вони співали вітальні пісні, величали господарів, бажали в Новому році доброго врожаю, колядували.

Учитель виконує колядку:

*Колядин, колядин,
Я у батька не один,
По колінця кожушок,
Дайте, дядьку, п'ятачок.*

Колядників господарі обдаровували гостинцями, іноді й грішми, сподіваючись на добрий врожай.

Чимало людей збиралося вечорами в хатах на ігрища, неодмінними учасниками яких були переряджені, що зображали козу, ведмедя, журавля.

Напередодні старого Нового року, 13 січня, відзначали Щедрий вечір. Парубки й дівчата ходили по хатах, бажали господарям щедрого вечора й доброго здоров'я. І Коза з веселою компанією заходила в хату і, стрибаючи, несподівано падала й помирала. Після «чудодійного зцілення» вона оживала й під веселу щедрівку знову бадьоро стридала по селу [50, с.128].

Учитель співає початкові фрази щедрівки.

Щедрик, щедрик, щедрівочка,

Прилетіла ластівочка.

Потім пропонує дітям проспівати мелодію, допомагаючи їм визначити, що основна мелодія повторюється чотири рази. Далі пропонує учням послухати її в обробці М. Леонтовича:

Постарайтеся почути, діти, хто виконує цю пісню: соліст чи виконавський колектив, і як з маленького зерна-інтонації виріс музичний твір (бесіда про пісню). Тепер послухаємо ще одну щедрівку, а ви скажете, що вам сподобалося в ній.

Звучить пісня «Ой сивая зозуленька» у виконанні вчителя.

Ой сивая тая зозуленька.

Щедрий вечір, добрий вечір,

Добрим людям на здоров'я!

Усі сади та і облітала,

А в одному та і не бувала.

А в тім саду три тереми.

А в першому – красне сонце,

А в другому – ясен місяць,

А в третьому – дрібні зірки.

Ясен місяць – пан господар,

Красне сонце – жона його.

Дрібні зірки – його дітки.

(Приспів повторюється після кожного рядка.)

– Чуєте, діти, як красиво й поетично творили люди? Які гарні, незвичайні для нас порівняння вони використовували.

Учитель звертає увагу на художні особливості літературного тексту, на характер музики. Цю щедрівку можна розучити з дітьми у класі.

Приклад бесіди на тему: «Весняні календарно-обрядові пісні»

На одному з уроків на початку березня можна провести бесіду про Масницю. Вона може бути такою:

Діти, чи знаєте ви, яке передвесняне свято з незапам'ятних часів було найвеселішим?.. Правильно, Масниця. Це свято тривало цілий тиждень. У понеділок Масницю зустрічали. У вівторок проводили різні ігрища: катання з льодових гір, поїздки на конях тощо. Середу називали «ласункою»: в цей день ласували масничними стравами. А як, на вашу думку, чому головною стравою були млинці?.. Ви, напевне, помітили, що млинці круглі, наче сонце. А ми з вами пам'ятаємо, що багато явищ природи люди ще не могли зрозуміти й тому обожнювали їх. Наймогутнішим божеством, якому поклонялися стародавні слов'яни, було сонце, або, як його називали, бог Ярило. На честь Ярила створено чимало пісень, що дійшли й до наших днів. Наприклад, «Пісня про сонечко» [51, с.12]:

*Сонечко, сонечко,
Глянь нам у віконечко,
Усміхнись, до діток малесеньких
Своїм ясним личеньком повернись.*

- Сподобалась вам ця пісенька?.. Чи бажаєте її розучити?..

Діти звичайно погоджувалися розучити пісеньку, називаючи її доброю й ласкавою. Після виконання пісні вчитель продовжував свою розповідь:

– *І люди вірили, що коли на Масницю вони спечуть багато-багато млинців, то яскравіше світитиме сонце і швидше прийде весна.*

Четвертий день Масниці називався «розгуляй-четвер». У п'ятницю й суботу ходили в гості. У неділю – останній день Масниці – влаштовували проводи зими. Може, хтось із вас знає, як про-ходить цей обряд?

– *Робили солом'яник, який спочатку вишановували, а потім виносили за околицю і спалювали.*

– *Люди вірили, що зима злякається й більше не прийде до них. Іноді солом'яник встигає сказати людям, що в наступному році повернеться, як це було в опері «Снігуронька» відомого композитора М. Римського-Корсакова (корисно послухати фрагмент сцени «Проводи Масниці»).*

Кілька березневих уроків ми присвятили ознайомленню дітей з весняними календарними звичаями й піснями.

Учитель. У березні весна дуже поспішає до людей, але зима її не пускає. І хоч зима в знесилій злості заковує льодом звечора несміливі проталини й розмальовує вікна вночі фантастичними візерунками, вдень її сили слабшають, і весна дедалі частіше нагадує про себе капанням, що дзвенить на сонечку. Нарешті люди дочекалися весни.

А який, на вашу думку, діти, настрій буває в людей на початку весни? Правильно, веселий, бадьорий – адже навесні пробуджується природа, і так красиво стає навколо. Щоб наблизити прихід весни, в день весняного рівнодення (22 березня), коли день і ніч тривають 12 годин, за околиці сіл виходили діти й дівчата закликати весну. Вони тримали фігурки птахів, що були випечені з тіста. Діти підкидали «птахів» угору, саджали їх на високі жердини, розмахуючи ними, і співали пісні-заклички. Фігурки виготовлених пташок нагадували, що скоро прилетять справжні птахи.

Ой летіла зозуленька через сад,
Через сад, розпустила пір'ячко
На весь сад, на весь сад.
Ой хто теє пір'ячко підбере,
Підбере, той сивую, зозуленьку
Забере, забере.

У давні часи люди вірили: якщо дружно покличуть весну, зрадіють, що вона наближається, то вона й прийде скоріше. Іноді закликали навіть під час проводів Масниці, як, наприклад, у відомій вам опері «Снігуронька».

Звичай закликання весни відтворений у багатьох українських веснянках. Закликали весну дівчата, як правило, на узвишші або на березі річки. Співали голосно, щоб їх почули широкий степ і темний ліс, високі пагорби і швидка річка. Діти, спробуймо й ми з вами заспівати веснянку, може, весна почує і швидше до нас прийде[51, с.12].

Ми виконували веснянку, потім розучували з дітьми:

*Вийди, вийди, Іванку,
Заспівай нам веснянку.
Зимували, не співали,
Весну дожидали.*

У бесіді з'ясувалося, що характер веснянки спокійний, ласкавий, темп неквапливий. Декілька із учнів, звичайно, помітили, що в пісні не відчувається радісного настрою, вона трохи сумовита.

– *Правильно, діти. Зимую людям було сумно без пісень, але як тільки з'являться перші сонячні промені, сум обов'язково минеться. Зараз ми послухаємо дуже красивий і відомий музичний твір, а ви скажете, чи не звучала в ньому знайома мелодія, а якщо так, то що в ній змінилося?*

Лунає фінал Першого концерту для фортепіано з оркестром П. Чайковського.

- *Діти, чи звучала в цьому творі знайома музика ?*
- *Так, ми впізнали веснянку, котру тільки що розучили.*
- *Правильно, молодці. Але вона звучить по-іншому, чи не так ? Що ж у ній змінилося ?*
- *Вона звучить у швидшому темпі.*
- *Багато звуків у ній виконано уривчасто, окремі – підкреслено.*
- *Так, правильно, і це надає мелодії енергії й завзяття, чи не так?.. Ось як композитор допоміг нам розвіяти сум, і ми віримо, що незабаром прийде весна і принесе нам радість.*

Бесіди на тему: «Літні календарно-обрядові пісні»

У травні можна ознайомити учнів з літніми календарними звичаями, обрядами й піснями.

– *Ми з вами, діти, вже знаємо, що в давні часи люди дуже любили природу. Дівчатам найбільше подобалася берізка, а, як на вашу думку, чому ? (Учитель показує малюнок берізки.)*

— *Тому що вона дуже красива, ніжна.*

—Так, діти. Дівчата прикрашали берізку різнокольоровими стрічками, водили навколо неї танок, співали пісні. Вони дуже ласкаво зверталися до дерев: осинонько, берізонько. Прикрашену берізку в окремих місцевостях називали «русальницею». Хати цього дня прикрашали зеленими гілочками, підлогу посипали запашною травою. Землероби сподівалися, що, поклоняючись у цей день природі, вони прилучаються до життєдайної сили оновленої землі. Свято цвітіння молодої рослинності відзначали на початку літа. У цьому випадку давнє, ще дохристиянське свято «семик» збігалося в часі з пізнішим християнським святом «Трійці»[50, с.132].

Сьогодні я пропоную вам розучити пісню українського композитора А. Філіпенко на вірші Т. Волгіної «Берізонька». Послухайте її, будь ласка, і постарайтеся побачити й відчувати те, про що в ній співається (учитель виконує пісню).

Відбувається стисла бесіда про зміст пісні й засоби музичної виразності. Увагу дітей звертаємо на поетичний текст: дивлячись на берізку зі зламаними гілочками, ми б хотіли заговорити з нею, нібито вона нас розуміє, і пожаліти її. Ми радіємо, що змогли її вилікувати.

Розучивши пісню на уроці, можна виконати її як танок.

Розповідаючи про літні народні обряди, доцільно приділити увагу такому привабливому й таємничому дню, як свято Івана Купала.

Учитель. З кожним днем сонце світить яскравіше. Настає найдовший день у році – 24 червня, день Івана Купала. Це було одне з найважливіших свят, а всі обряди цього дня пов'язані з водою. Якщо на зорі в день Івана Купала викупатися в річці чи в озері, то таке купання, як тоді вважали, має цілющу силу. Відкрию вам секрет: у купальську найкоротшу ніч не можна спати.

– А хтось здогадався, чому в купальську ніч не можна спати? Цієї ночі оживає і виповзає вся нечиста сила – відьми, перевертні, водяні, лісовики тощо. Відьми псують хліби, водяні намагаються затягнути когось під воду,

лісовик лякає людей, які увійшли в ліс. Тому в день Івана Купала треба бути дуже обережним.

У наших предків були різні повір'я, пов'язані з цим святом. Збирали трави й квіти, говорячи так: «Земле-мати, благослови мене трави брати, і трава мені мати!» Бачите, діти, як дбайливо і з якою любов'ю ставилися люди до квітів і трав! Діти, давайте разом з вами повторимо це звернення до матінки-землі, а якщо літом хтось із вас в селі збиратиме трави, то повторюйте, будь ласка, його, і ви всім серцем відчуєте, яка красива наша земля і як треба берегти природу (діти повторюють). Трави й квіти, зібрані в Іванів день, висушували і зберігали, бо вважали їх цілющими. Ними лікували хворих, боролися з нечистою силою, їх кидали в піч під час грози, щоб убезпечити хату від блискавки[50, с.134].

Дівчата плели віночки з квітів і, загадавши бажання, пускали їх пливти по річці, спостерігаючи, потонуть вони чи ні. І при цьому наспівували:

Пливи, вінок, за водою,
 Допливи до бережечка
 Пливе доля за тобою.
 Аж до того до кущечка.

Пісні, які діти почули на цьому уроці, ми розучували з ними й надалі використовували як розспівки.

– Про свято Івана Купала ми ще поговоримо на наступному уроці.

Народних звичаїв у день Івана Купала так багато, що про всі важко й згадати, і всі вони пов'язані з нашою чудовою природою. Але головним героєм рослинного світу стає в цей день папороть ('учитель показує малюнок/ Діти, хто із вас бачив її коли-небудь? Подобається вона вам? Яка красива, чи не так? Так ось, папороть – дуже незвичайна рослина. її квітка розкривається лише на кілька хвилин і тільки опівночі на Іванів день; вона допомагає людям побачити всі скарби, навіть ті, що сховані глибоко в землі. Одначе дістати таку квітку ой як важко!

За давньою легендою, з цією квіткою такі чудеса відбуваються! Десь близько опівночі з листків папороті починає, хитаючись, рости брунька. Рівно о дванадцятій годині ночі брунька з тріском розривається, і з'являється вогненно-червона квітка, така яскрава, що на неї неможливо дивитися. Але тільки хтось простягне руку, щоб дістати її, чиясь незрима сила раптом зриває квітку. Розповідають, що під час цвітіння папороті чути начебто голос нечистої сили, яка не хоче допустити людину до рідкісної рослини. Вона не просто красива, вона – чарівна! Хто зуміє зірвати квітку папороті, матиме величезну владу, перед якою безсилями будуть і могутні володарі, і нечисті духи; він зможе увійти в будь-яку скарбницю, бо двері самі відчиняться перед ним, треба тільки прикласти до замка чудову квітку...

Діти, а ви хотіли б розучити пісню про цю квітку? Вона так і називається – «Чарівна квітка». Уявіть собі, що ми опинилися в дрімучому лісі. Ми знаємо, що десь тут є папороть. Послухаємо пісню, але раніше скажіть: якою, на ваш погляд, вона має бути ?

– Ніжною, красивою, доброю.

– Правильно, але ще й сумною – адже так важко знайти чарівну квітку. Саме таку пісню створили композитор Ю. Чичков і поет М. Пляцковський (учитель виконує пісню «Чарівна квітка»). Сподобалася пісня, діти ? Тоді давайте розучимо її – може комусь із вас пощастить знайти чарівну квітку.

Бесіда на тему: «Осінні календарно-обрядові пісні»

Нарешті настає час, коли хлібороби бачать результати своєї праці – жнива. До них у давнину готувались, як до великого урочистого свята. Уявіть собі теплий ранок. Сонечко ще не зійшло, а люди, охайно вдягнені, вже йдуть на роботу. Це – перший день жнив. Як, на вашу думку, діти, працювати на полі важко?.. Звичайно. Особливо жінкам. Тому в перших піснях-зажинках величають працюючих жінок, перший сніп, бажають почати роботу в добрий час, провіщають хороший врожай. Але хто ж

допоможє людям? Адже ж у полі тільки пташки! На їхню допомогу й сподіваються!

Ось сонечко вже високо, стає жарко. Як тяжко працювати – від зорі до зорі! Люди в ті часи були працюовитими, вони втомилися, але роботу не кидають. Адже «хліб – всьому голова!» Кому ж розповісти, як важко? Хто краще за всіх зрозуміє? Звичайно ж, сонечко! Адже воно завжди розуміло людей[50, с.138].

Вслухайтеся в ці ласкаві слова. Скільки в них чарівності:

Яке ти, сонечко, недогадливе.

Та й на мене, молоду, а неспогадливе.

Ой чому ти да пізненько не зіходило?

Ой чому ти да раненько не заходило?

Да вже ж мої рученьки наробилися,

Да вже ж мої да очечки надивилися,

Да вже ж мої да ніжечки находилися,

Да вже ж моя головочка од вітру шумить,

Да вже ж моє біле личко од сонця горить.

Але ось усі труднощі позаду. Дожинають останній сніп, зв'язують його червоною стрічкою і з піснями несуть додому. Останній сніп – запорука нового хорошого врожаю: вилуцєне з нього зерно першим ляже в землю під час осінньої сівби. За стародавнім звичаєм жєнці після роботи лягали на землю й качалися, щоб повернути собі силу – ми ж пам'ятаємо, що люди вірили в животворну силу землі. Із останнього колоса плели ще й вінок, який символізував завершення роботи; його несла в село найкраща жниця. У піснях величали працюовиті руки, знов лунали урочисті поетичні порівняння: віночок – як сонце, як золото; він світить, як зірка.

Ось одна з пісень-обжинків (на початку жнив пісні називалися зажинками, у кінці – обжинками). В цій пісні віночок ніби оживає й розмовляє з людьми. Послухайте, діти, що ж віночок говорить:

Ой котився віночок по полю, по полю.

Та й просився в женчиків додому, додому.

– Ой ідіте, женчики, ходою, ходою,

Візьміть мене, женчики, з собою, з собою.

Щоб не припав я в полі росою, росою.

Бо як в полі росою припадете,

То й додому на вечерю не дійдете...

– Віночок каже женцям, що вже час іти додому та його з собою брати, – адже незабаром роса з'явиться, і люди не встигнуть до вечері. Зверніть увагу, діти: віночок не просто говорить, а просить женчиків. Це пісня-прохання.

Роботу закінчено, і свою радість люди виражають у піснях, наприклад:

Ой до кінця, женчики,

До кінця, до кінця,

Щоб вижати пшениченьку

За сонця, за сонця.

Не барися, господарю,

Не барись, не барись.

Ой вийди-но на нивоньку

Подивись, подивись.

Нехай твоє серденько Радіє, радіє,

Бо вже наша пшениченька

У снопах жовтіє.

Спробуймо заспівати цю пісню?..

– Після жнив у традиційній ході можна було побачити музикантів, які жваво роздували волинки, дзвеніли цимбалами, завзято грали на скрипках. Радісним святом закінчувався трудовий рік землероба (слухання інструментальної музики).

Таким чином, пізнавальний матеріал для музичних бесід слід пристосовувати відповідно до віку школярів як з погляду доступності викладу, так і художності.

Доступність інформації полягає в тому, що вчитель: спирається на життєвий досвід і знання, набуті учнями; пояснює незнайомі для них поняття і явища; не дає занадто багато інформації за один урок, чергуючи бесіди з музичною діяльністю (співами, слуханням музики).

2.3. Посилення співпраці школи та сім'ї в музично-естетичному вихованні молодших школярів

Основні спрямування роботи вчителя музичного мистецтва зі спільної взаємодії з сім'єю учня початкових класів можуть полягати, на нашу думку, за такими напрямками:

- інформування батьків учнів про значимість музично-естетичного виховання засобами українського дитячого музичного фольклору;
- залучення батьків до тісної співпраці. Батьки і викладач музичного мистецтва - партнери і однодумці, звідси випливає зв'язок: педагог - батьки - діти;
- створення в родині учня сприятливого музичного мікроклімату;
- залучення батьків музичного мистецтва;
- розуміння батьками важливості того, що вони мають великий вплив на дітей в підтримці інтересу і поваги до українського дитячого музичного фольклору, до цього джерела радості і натхнення;
- розуміння батьками відповідальності за підготовку підростаючого покоління.

Робота з батьками спрямована:

- на формування партнерських відносин на основі обміну інформацією з батьками;
- на створення в школі атмосфери спільності інтересів в дитячо-батьківських відносинах;

- на підвищення соціально-психологічної культури педагогів і батьків;
- на підвищення статусу дитини в очах батьків.

Основними завданнями, які стоять перед педагогічним колективом в роботі з батьками, є:

- залучення батьків до активної участі в діяльності школи;
- вивчення особливостей сімейного виховання, досвіду виховання і навчання дітей;
- освіта батьків в області музично-естетичного виховання засобами українського дитячого музичного фольклору;
- робота з підвищення музично-естетичної культури батьків.

Під час проходження педагогічної практики в роботі з батьками перевага віддавалася активним методам взаємодії: дискусіям, лекції, бесіди та ін. Під час зустрічі з батьками ми намагалися захопити їх темою музично-естетичного виховання засобами українського народно пісенного фольклору, а також в залежності від потреби батьків порушувалися загальні питання з педагогіки і психології. Аналізувалися поширені стереотипи у вихованні.

Так крім уроків музичного мистецтва, був проведений лекторій для батьків, на якому обговорювалися цілі та завдання музично-естетичного виховання, важливість ролі батьків у даному процесі та як можна організувати в домашніх умовах музично-естетичну освіту дитини.

На святі було запропоновано організувати хор дітей і батьків, на пропозицію відгукнулися п'ять мам, які активно взяли участь у виконанні української народної пісні разом з дітьми. Включивши батьків в розучування, виконання народних пісень ми створювали умови для емоційного тепла і підтримки між дітьми і батьками. Батьківський приклад сприяє реалізації завдань музично-естетичного виховання.

Усвідомлення педагогічним колективом пріоритету сім'ї у спільній роботі призвело до появи нових комунікативних зв'язків, більш усвідомленої та зацікавленої участі батьків у педагогічному процесі.

Також нами було проведено відкритий урок музичного мистецтва з використанням українського дитячого музичного фольклору, куди були запрошені батьки, відкритий урок відвідали 6 мам. Відкритий урок дозволив залучити більше уваги до освітнього процесу та ефективному ознайомленню з роботою школи в музично-естетичному вихованні молодших школярів.

Щоб інформувати батьків, які не можуть відвідувати заходи в школі, ми створили групу в мобільному додатку viber, до цієї групи увійшли 12 батьків, оскільки двоє батьків не користуються даними додатком. Дана форма взаємодії з батьками виявилася досить продуктивною, батьки активно брали участь в обговоренні питань, запропонованих в групі (організація концерту, домашнє завдання тощо).

Проведена робота з батьками показала, що психологічно батьки готові підтримати всі вимоги, справи і починання школи. Навіть ті батьки, які не мають педагогічної підготовки і вищої освіти, з глибоким розумінням ставляться до важливості музично-естетичного виховання дітей.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз наукової літератури в аспекті досліджуваної проблеми, результати експериментальної роботи дозволили дійти висновку про те, музично-естетичне виховання – складна багаторівнева структура, основою якої є естетична свідомість, емоційно-почуттєва сфера і художньо-творча діяльність молодших школярів. В педагогічній літературі знайшли широке висвітлення питання музично-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами народної пісенної творчості. Так, науково-теоретичні дослідження і методичні рекомендації педагогів (Л. Артемова, А. Богуш, М. Лисенко, Т. Науменко, М. Стельмахович, А. Шевчук) дозволили розкрити роль музичного народного мистецтва у збагаченні естетичних почуттів дітей, у розвитку їхніх оцінних суджень, в організації музичної дитячої творчості на фольклорному матеріалі.

Компонентами музично-естетичного виховання молодших школярів є розвиток здатності сприймати, відчувати, розуміти прекрасне в житті і мистецтві; прагнення брати активну участь у його створенні; внесення естетичних елементів у життя через розвиток художніх здібностей особистості до пізнання, оцінки, творчості. Ознаками сформованості даного процесу є інтерес, вибірковість, ерудиція, емоційність, адекватність розуміння інформації, інтерпретація, творча діяльність. Узагальнений характер цих ознак дозволяє виокремити їх у такі блоки: почуттєво-емоційний, інформаційний та діяльнісний, що є домінуючим.

Щоб школа справді стала національною, вона мусить спиратися на народні традиції, музичні в тому числі. Повернення національної музики в школу є важливим процесом. Виховна цінність народних музичних традицій полягає саме в тому, що виховання і розвиток дитини відбувається в контексті життя народу, сім'ї, невимушено, просто, природно, так, що дитина навіть не відчуває, що її хтось виховує.

Народна музична творчість дає багату основу для музикування юних. Вона яскрава, колоритна, крім того, це рідні інтонації, які школярі легко

сприймають і запам'ятовують. На жаль, обізнаність молодших школярів з народними традиціями загалом досить незначна і неоднакова у різних регіонах України. Це зумовлено відмінностями суспільного і культурного розвитку населення. Знання дітей фрагментарні, адже до недавнього часу музично-виховний процес був пов'язаний тільки з відзначенням «червоних» дат календаря. Тепер є всі підстави для збагачення його природними, усталеними самим життям святами та обрядами, найбільш привабливими для молодших школярів.

Ми визначили компоненти музично-естетичного виховання молодших школярів: пізнавальний компонент - включає в себе ключові знання в галузі музичного мистецтва про жанри, стилі, теми і музичні лади; знання народно-пісенного фольклору, їх усвідомленість; діяльнісний компонент - визначає розвиненість музично-естетичного сприйняття, виконавських навичок, включення в музично-творчу діяльність, потреба в виконавській діяльності і творчому самовираженні; емоційно-оцінний компонент відображає розвиненість музично-естетичних суджень, на основі уявлень про красу пісень; емоційну чуйність.

Один із шляхів духовного відродження України – прилучення школярів до українського літературно-музичного фольклору. В останні роки підвищується інтерес до народної творчості. Рідна пісня, визначаючи поетичне бачення навколишнього світу, допомогла виховати в дітей естетичне ставлення до природи, тонкість сприймання, емоційну чуйність. Крім того, пісня розкрила перед дітьми рідне слово як величезне, духовне багатство українського народу.

Важливо не пропустити сензитивний період – молодший шкільний вік, коли діти особливо сприйнятливі до педагогічного впливу, їхній художній смак розвинений ще недостатньо, він тільки формується. І якщо з раннього віку дитина слухає і виконує народні пісні, слух поступово засвоює їхні мелодичні й ритмічні особливості, вони запам'ятовуються, стають звичними, близькими.

В ході нашого дослідження ми провели констатувальний експеримент, в якому приймали участь учні 3 класу Фізико-математичної гімназії № 17 м. Вінниця. Метою нашого дослідження було з'ясування ставлення молодших школярів до народної пісні і діагностики рівня їх зацікавленості українським народнопісенною творчістю. При оцінці рівнів ми спиралися на такі показники, як знання народнопісенної творчості, мотиви художніх переваг, адекватність сприйняття художнього змісту пісні і здатність до творчої інтерпретації його результатів. Незважаючи на загальне визнання народної пісні як одного з ефективних засобів музично-естетичного виховання школярів, її використання в навчально-виховному процесі школи є недостатньо ефективним. Про це свідчать результати спеціального дослідження оціночних суджень учнів початкових класів, які показали переважання у них стихійно-емоційного рівня відношення до народної пісні. 30,2% дітей виявили індиферентний рівень відносини, який характеризується повною або частковою відсутністю зацікавленості народними піснями, їх незнанням, неадекватним їх сприйняттям і невмінням творчо інтерпретувати. 46,3% дітей знаходяться в рамках стихійно-емоційного рівня – їм подобаються українські народні пісні, вони називають деякі з них, але в більшості випадків переваги школярів обмежуються побутовим рівнем їх використання. У 21% дітей високий рівень здатності визначити емоційно-смісловий зміст народної пісні, у 43% - середній і низький рівень у 36% школярів.

Одним з ефективних методів прилучення молодших школярів до українських народних пісень є тематична бесіда. Необхідно враховувати, що художньою розповідь буде в тому випадку, якщо вчитель: збагачує своє мовлення яскравими образними порівняннями, епітетами, метафорами; володіє прийомами педагогічної техніки, зокрема мімікою, жестикуляцією, емоційно виразною мовою; звертає увагу школярів на художні особливості надбань народної творчості, морально-естетичну основу людських взаємин, що в них відбито; вводить елементи інсценування.

Музичні бесіди справляють на дітей певний виховний і розвивальний вплив. Вони становлять для молодших школярів інтерес хоч би тому, що набуті знання, як правило, є новими для них. Музичні бесіди, побудовані на стародавніх народних звичаях, обрядах і піснях, допоможуть учителю підготувати дітей до сприймання творів хорової, оперної і симфонічної музики. Для підвищення зацікавленості вивчення української народної пісні на нашу думку, необхідно збагачення форм виховної роботи завдяки впровадженню ігор на музично-фольклорній основі, інсценівок дитячих народних пісень, обрядів, фольклорних свят, конкурсів, вікторин, концертів, народно-пісенних проектів.

Музично-театральна діяльність на засадах пісенного фольклору допомагає учням не тільки оволодіти знаннями в галузі мистецтва, а при педагогічно доцільній організації та оптимальному доборі методів стає дійовим чинником розширення життєвого та художнього світогляд школярів; опанування елементарними художніми вміннями та навичками практичної музично-театральної діяльності; стимулювання художньо-образного мислення, виявів уяви та інтуїції; виховання естетичного ставлення до дійсності та емоційно-ціннісного ставлення до народного мистецтва; виховання здатності сприймати, інтерпретувати та оцінювати народнопісенні музичні твори, висловлювати особистісне відношення до них; виховання музичних інтересів, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні засобами народного пісенного фольклору; виховання у дітей художньо-естетичного смаку та шанобливого ставлення до фольклорної спадщини.

Ефективність естетико-виховної роботи з молодшими школярами залежить багато в чому від єдності дій педагогів і батьків. Це дозволяє помножити зусилля тих і інших для створення умов, що сприяють музично-естетичному розвитку дитини. В роботі з батьками перевага віддавалася активним методам взаємодії: дискусіям, лекціям, бесідам. Під час зустрічі з батьками ми спеціально вибирали теми, які захоплюють їх темою музично-

естетичного виховання, наприклад: «Формування і розвиток здібностей молодших школярів», «В сім'ї талановита дитина», «Виховання дитини засобами українського музичного фольклору». Нами було проведено відкритий урок музичного мистецтва, куди були запрошені батьки. Відкритий урок дозволив звернути більше уваги до освітнього процесу та ефективному ознайомленню з роботою школи в музично-естетичному вихованні молодших школярів.

Щоб інформувати батьків, які не можуть відвідувати заходи в школі, ми створили групу в мобільному додатку viber. Дана форма взаємодії з батьками виявилася досить продуктивною, батьки активно брали участь в обговоренні питань, запропонованих в групі (організація концерту, домашнє завдання). Проведене дослідження показало, що при організованій системі роботи з батьками, вони активно і охоче беруть участь в спільних заходах зі школою, з розумінням і відповідальністю ставляться до завдань виховання.

Таким чином, роль народно-пісенної творчості важко переоцінити в музично-естетичному розвитку школярів. Спів не тільки розвиває естетичне сприйняття, естетичні почуття, художньо-музичний смак і весь комплекс музичних і музично-сенсорних здібностей, особливо музично-слухові уявлення. Велике значення співу в розвитку мовлення дитини: збагачується його словниковий запас, вдосконалюється артикуляційний апарат, поліпшується дитяча мова. Заняття співом допомагають розвивати соціально-особистісні та комунікативні якості, допомагають організувати і об'єднувати дитячий колектив. Крім цього, спів являється унікальним засобом зміцнення організму школярів. Він формує правильне дихання, зміцнює легені і голосовий апарат, покращує кровообіг. На думку лікарів, спів є найкращою формою дихальної гімнастики. Співоча діяльність сприяє формуванню правильної постави, а в галузі музичної психології спів розглядають як одну з форм музикотерапії, що впливає на виникнення різних емоційних станів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти /Г. О. Балл// Освіта і управління. - 2000, - №2. - С.21-35.
2. Барвінок І. Визначення рівня розвитку музично-естетичної культури у школярів / І. Барвінок // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С. 59–61.
3. Бондар С. В. Музична скарбничка дитячого фольклору. Збірка "Сонечко" Л. Ревуцького : музичне мистецтво 4 клас / С. В. Бондар // Мистецтво в школі. - 2016. - № 4. - С. 30-33
4. Бондар, С. В. Музична скарбничка дитячого фольклору. Збірка "Сонечко" Л. Ревуцького ("Музична література", 4-й клас) / С. В. Бондар // Мистецтво в школі: Музика. Образотворче мистецтво. Художня культура: Науково-методичний журнал. - 2016. - № 4. - С. 30-33
5. Вацьо М.В. Український дитячий музичний фольклор у художньому розвитку молодших школярів: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів, напряму підготовки «Початкова освіта». / Автор М. В. Вацьо. – Вінниця, 2015. – 120 с
6. Вацьо, М. Особливості розвитку національного музичного фольклору та його роль в естетичному вихованні молодших школярів: збірник наукових праць / М. Вацьо // Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Наукові записки. Серія: "Початкове навчання" : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, Л. В. Любчак, В. С. Штифурак. - Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2005. - Випуск 3. - С. 53-57.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для виховників, учителів і українських родин / Г. Ващенко. – Брюссель : Центральна Управа Спілки Української Молоді, 1976. – 208 с.
8. Верховинець В. Весняночка / В. Верховинець. – К.: "Муз. Україна", 1989. – 343с.

9. Верховинець В. М. Весняночка: ігри з піснями для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку/ В. М. Верховинець. - 5-е вид. - Київ : Музична Україна, 1989 – 302 с.
10. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл./ В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. - 2-ге вид., випр. і доп. - Вінниця : Книга-Вега, 2003. - 416 с.
11. Голова В. Ю. Музыкальний фольклор в формуванні національного самосознання / В.Ю. Голова // Музыка в школі. - 2003. - № 6. - С. 50-51
12. Горбенко С.С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку: навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / Сергій Семенович Горбенко - Кам'янець Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2007. - 347с.
13. Гринчук І. Формування майбутнього вчителя музики : репродукція чи творення?: навч. пос. / І. Гринчук - К.: Центр навчальної літератури, 2008.- 198с
14. Губенко І. Народні пісні – національне багатство України і його збереження та популяризація / І. Губенко // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 4. – С. 82-87.
15. Гуденко Л. А. Естетичне виховання учнів засобами музики /Л. А. Гуденко // Початкова школа. – 2006. – № 3. – С. 25–28.
16. Гуменюк П. О. Парадигма гри в українському фольклорі (семантичний та функціональний аспекти). Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.07. – фольклористика / П. Гуменюк - Київ, – 2008. – 16с.
17. Гуров С. Ю. Формування художнього смаку майбутнього вчителя музики У процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. Ю. Гуров - Вінниця, 2008. -20с
18. Давыдова, Г. Е. Значение народной песни в воспитании подрастающего поколения / Г. Е. Давыдова // Музыкант классик. - 2009. - № 7-8. - С. 26-27

19. Довженко О. П. Твори : в 5-й т. / упоряд. Ю. І. Солнцева, Т. П. Деревянко. - К.: Дніпро, 1983. - т. 4; Статті, виступи, лекції. - 1984. - 370 с.
20. Досяк І. М. Уроки Музичного мистецтва 3 клас Нова програма До підручника Лобової О. / І. М.: Досяк – К.: Богдан, 2015 – 176 с.
21. Єфремова Л. О. Перша ластівка - антологія українського музичного фольклору / Л. О. Єфремова // Народна творчість та етнологія. - 2012. - № 3. - С. 120-121
22. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук, метод, посіб. / І. А. Зязюн, А. І. Іваницький Українська музична фольклористика. Методологія і методика : навчальний посіб. / А. І. Іваницький; ред. В. Мороз. - К. : Заповіт, 1999. - 391 с.
23. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн – К.: МАУП, 2000. – 309 с
24. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість: посіб. для вищих та середніх учбових закладів / А. І. Іваницький; ред. Г. Г. Родіна. - 3-ге вид. - К.: Музична Україна, 2004. - 222 с.
25. Іваницький А. Український музичний фольклор: підручник для вищих учбових закладів / А. І. Іваницький – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 320с.
26. Ігрові веснянки / Упоряд., передмова і приміт. Л.Єфремової ; За ред. М. Дмитренко. - К : Видавець Микола Дмитренко, 2005. - 208 с.
27. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: методичний посібник / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко]. – К.: АПН, 2002. – 136 с.
28. Кабалевський, Д. Б. Про трьох китів та про інші цікаві речі / Д. Б. Кабалевський. - Київ : Музична Україна, 1973. - 186 с.
29. Кіт, Г. Г. Українська народна педагогіка : курс лекцій : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г. Г. Кіт, Г. С. Тарасенко. – Вінниця : Едельвейс і К, 2008. – 302 с.
30. Коваль Т. В. Педагогічна доцільність використання фольклору в музичному вихованні молодших школярів / Т. В. Коваль // ВДПУ ім. М. Коцюбинського.

- Наукові записки. Серія: Початкове навчання. - Вінниця, 2006. - Вип. 4. - С. 56-58.
31. Коваль Т.В. Психолого-педагогічні особливості використання музичного фольклору в навчально-виховній роботі з молодшими школярами / Т. В. Коваль // «Молодий вчений» – № 11 (51) – листопад, 2017 – С. 329-333
32. Коваль, Т. Виховання музичної культури молодших школярів засобами українського музичного фольклору / Т. Коваль; О. В. Марущак // Вінницький державний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. [Текст] : серія "Початкове навчання". Вип. 1 / редкол. : В. Г. Волочай, Г. С. Тарасенко, В. С. Штифурак - Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2002 – С. 89-95
33. Козлов М. Діяльність Філарета Колесси як етнографа і фольклориста: радянська історіографія 70-х - початку 90-х років ХХ століття / М. Козлов // Вісник Книжкової палати. - 2011. - № 4. - С. 34-39
34. Кошиць О.А. Про українську пісню й музику / О. Кошиць - К.: Музична Україна, 1993. - 48с
35. Кравцова, Н. Є. Дитячий музичний фольклор як засіб виховання / Н. Є. Кравцова // Вінницький державний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія : Педагогіка і психологія : збірник. Вип. 5 / редкол. : М. І. Сметанський, І. Д. Бех, С. Д. Максименко. - Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2001. – С. 59-63
36. Крамська С Г. Педагогічні засади використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 / Крамська С. Г - К., 1998. -26с.
37. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
38. Куненко, Л. О. Український фольклор як один із засобів формування естетичної культури молодших школярів / Л. О. Куненко // Мистецтво в школі : зб. ст. Вип. 1 / упоряд. І. М. Гадалова. - К. : Обрій, 2001. - С. 23-25

- 39.Лановик М. Українська усна народна творчість: підручник. / М. Лановик – К.: Знання – Прес, 2001. – 591с
- 40.Лісецький С. Рецензія на "Хрестоматію з українського музичного фольклору" А. Іваницького / С. Лісецький // Народна творчість та етнографія. - 2009. - № 4/5. - С. 139-140
- 41.Лобова О. В. Музичне мистецтво: підруч. для 3 кл. загальноосвіт.навч. закладів./ О. В. Лобова — К. : Школяр, 2014. — 160 с.
- 42.Лобова О. Національне та інterкультурне виховання молодших школярів на уроках музичного виховання / Ольга Лобова // Початкова школа. - 2013. - № 4. - С. 11-14
- 43.Мистецтво навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів //1-4 клас // <https://mon.gov.ua/ua/>
- 44.Мішедченко В. Народна пісня - шлях до виховання духовності молодших школярів / В. Мішедченко // Початкова школа. - 2012. - № 2. - С. 39-41
- 45.Музичне мистецтво. навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 клас // <https://mon.gov.ua/ua/>
- 46.Осипець Р. Українська народна пісня – основа музичного виховання /Р. Осипець // Мистецтво та освіта. – 2000. – № 3. – С. 6–9.
- 47.Островський В. М. Уроки музики. 1-4 класи: посіб. для вчителя / В. М. Островський, М. В. Сидір. - Тернопіль : Навч. кн.-Богдан, 2008. - 60 с.
- 48.Отич, О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; за ред. І. А. Зязюна. – Чернівці : Зелена Буковина, 2007. – 752 с.
- 49.Пашківська, М. Пісня як зірка : свято-конкурс / М. Пашківська, Н. Лахман // Шкільний світ. - 2014. - Листопад (№ 22). - С. 39-41.
- 50.Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах : навч. посібник / Е. П. Печерська. - К. : Либідь, 2001. - 272 с.

- 51.Полтавцева, Т. В. Світ дитячих ігор: муз. мист. 3-й клас / Т. В. Полтавцева // Мистецтво в школі. Музика. Образотворче мистецтво. Художня культура. - 2017. - № 2. - С. 12-16
- 52.Полтавцева, Т. В. Світ дитячих ігор: муз. мист. 4-й клас / Т. В. Полтавцева // Мистецтво в школі: Музика. Образотворче мистецтво. Художня культура. - 2017. - № 3. - С. 12-16
- 53.Пометун О.І. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів: інтерактивні технології у ВНЗ: навчальний посібник / О.І. Пометун, О.А. Комар. – Умань: РВЦ "Софія", 2007. – 166 с.
- 54.Ройченко І. В. Використання фольклору на уроках музичного мистецтва в початкових класах. Навчально-методичний посібник / І. В. Ройченко. – Вінниця : ММК, 2016. – 54 с.
- 55.Ростовський В. М., Сидір М. В. Уроки музики. 1-4 класи. Посібник для вчителя / В. М. Ростовський, М. В. Сидір. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2007. – 60 с.
- 56.Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. - 2-ге вид., доп. - Тернопіль : Богдан, 2001. - 216 с.
- 57.Сай О. Мир-миром, пироги із сиром: використання українського музичного фольклору на уроках музичного мистецтва / О. Сай // Шкільний світ. - 2015. - Квітень, № 7. - С. 1-3
- 58.Саранчук, Ю. Народні ігри та їхній виховний потенціал (за збіркою обробок дитячого фольклору "Весняночка" Василя Верховинця) / Ю. Саранчук, І. Харитоновна // Художня творчість у контексті проблем її вивчення: екологія душі, екологія планети : матеріали II Міжнародної конференція / Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Михайла Грушевського. - Бар, 2015.- С. 116-119.
- 59.Свиріда О. Український музичний фольклор у системі музичного виховання молодших школярів / О. Свиріда // Наука. Освіта. Молодь, 2017 – С. 153-155

- 60.Семенов О. М. Український фольклор: Навчальний посібник. / О. М. Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 256 с.
- 61.Сисоєва С. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: монографія /С. Сисоєва. – К.: Поліграф. книга, 2001. – 407 с.
- 62.Смоляк О. С. Український дитячий музичний фольклор : підручник-хрестоматія для викладачів та учнів / О. Смоляк. - Вип. 1. - Тернопіль : Лілея,2003. - 80 с.
- 63.Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Письма к сыну./ В. А. Сухомлинский – К.: Радянська. школа, 1985.– 557 с.
- 64.Сухомлинский, В. А. О педагогической культуре родителей // Избр. педагогич. соч. : в 3 т. / сост. О. С. Богданова, В. З. Смаль ; редкол.: Н. П. Кузин [и др.]. – М. : Педагогика, 1979–1981. – Т. 3. – 1981. – С. 422–441.
- 65.Українська музична творчість. Музика авторська й народна: музична література, 4 клас // Музична школа: Навчально-методичне видання. - 2012. - № 4. - С. 32
- 66.Український обрядовий фольклор. Календарно-обрядовий фольклор: музична література, 4 клас // Музична школа : Навчально-методичне видання. - 2012. - № 4. - С. 33-45
- 67.Уроки музичного мистецтва.3 клас.Навчально-методичний комплекс для вчителів музичного мистецтва (За новою програмою.) / за ред. С. В. Гловайький – Черкаси, 2015 – 97 с.
- 68.Федько Я. українська народна пісня, її культуротворчі та виховні особливості / Я. Федько // Початкова школа. - 2019. - № 7. - С. 7-11.
- 69.Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.
- 70.Черніка М. Дослідження рівня музично-естетичного виховання учнів молодшого шкільного віку / М. Черніка // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 48, 2014 – С. 234-239

71. Чурилова Э. Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников. Программа и репертуар / Э. Чурилова. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2001. – 160с.
72. Явгильдина З.М. Детский фольклор на уроках музыки / З. М. Явгильдина // Музыка в школе : научно-методический журнал. -2011. -№ 3.-С. 8-12

Додаток А

Анкета для батьків

_____ класу, школи _____

1. Прізвище, ім'я дитини _____

2. Якому виду діяльності Ваша дитина віддає перевагу на самостійних заняттях вдома? (Потрібне - підкреслити): любить співати, малювати, читати книги, слухати музику, займатися технічною творчістю, захоплюється комп'ютерними іграми, спортом. Назвіть інші улюблені заняття Вашої дитини _____

3. Чи є у Вашому домі музичні інструменти? Які?
(перерахуйте) _____
Хто на них грає? _____
4. Які компакт-диски є у Вашому домі? Що серед них переважає (потрібне - підкресліть): класика, народна музика, сучасна естрада (вітчизняна або зарубіжна), джаз, рок, авторська пісня, дитячі музично-літературні композиції, казки, релігійна музика. Інші записи (назвіть їх) _____

5. Якому напрямку художньої діяльності дитини Ви б віддали перевагу в процесі шкільної освіти? (Потрібне - підкресліть):
 - музичному розвитку (спів, гра на музичному інструменті);
 - розвитку його художніх здібностей (малювання, конструювання, художня праця);
 - розвитку його хореографічних здібностей (танець, ритміка, хореографія);
 - розвитку його літературних здібностей;
 - іншим видам діяльності (назвіть їх) _____

6. Висвітлюються завдання музично-естетичного виховання на батьківських зборах? _____

7. Чи приймаєте ви участь в шкільних концертах, виставах? В якій якості? _____
8. Чи співаєте Ви з дітьми народні пісні? Коли?
Заздалегідь дякуємо Вам!
Прізвище, ім'я, по батькові _____

Дата заповнення _____

Підпис _____

Додаток В

Діагностика пізнавального компоненту музично-естетичного розвитку молодших школярів

Анкета для учнів 3 класу.

1. Чи любиш ти пісні?
2. Які пісні ти любиш найбільше?
3. Яка народна пісня тобі подобається найбільше? Чому?
4. Чи подобаються тобі уроки музичного мистецтва (потрібне підкреслити: так, ні, не знаю)
5. Які види діяльності використовувалися на уроках музики (потрібне підкресли): хоровий спів, слухання музики, роздуми про музику, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах, вивчення нотної грамоти, письмові роботи. Інші види (назви)
6. Назви народні пісні, які розучували на уроках музичного мистецтва?
7. Які з цих пісень ти міг би (могла б) заспівати?
8. Які пісні ти любиш співати вдома, в колі друзів?
9. Що більше любиш: слухати, виконувати або скл

Додаток Д

Конспект уроку

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ЖАРТІВЛИВІ ПІСНІ

Вчитель. Ми познайомилися з одним із жанрів української народної пісенної творчості - жнивварськими піснями, які оспівують працелюбність нашого народу, прославляють ниву, врожай, сонце, господаря та трудівників.

Але зв'язок музики і життя цим не обмежується. Сьогодні за допомогою музики ми розглянемо ще одну рису українського народу, яка втілена в піснях і танцях.

Розповідь про жартівливі пісні

А яку саме рису українського народу ми розглянемо?

Відповісти на це питання допоможе віршик. Слухайте уважно:

Негреньта босоногі

Жартували з носорогом:

- Глянь, шкарпетку носоріг

Начепив собі на ріг.

Це – жарт.

Жарти властиві українському народові. Жартують дід із бабою, чоловік із жінкою, хлопці з дівчатами. Люди весело кепкують з надмірно боязких хлопців, які навіть не наслідяться порозмовляти з дівчиною; з розсіяних, неуважних, скупих чи лінивих людей, адже жарт робить життя цікавішим.

Показати свій розум, дотепність і спритність допомагає людям музика. Пісні такої направленості називають жартівливими.

Демонстрація української народної пісні „Сіяв мужик просо”

Послухайте одну з жартівливих пісень. Зверніть увагу на її зміст, поміркують над характером твору, засобами музичної виразності, які сприяли розкриттю образу пісні.

Розучування пісні „Сіяв мужик просо”

У пісні „Сіяв мужик просо” жінка в'їдливо глузує над чоловіком. Музиці характерна жвавість, простота мелодії, чіткість ритму, навіть танцювальність.

Зверніть увагу! Музика другої половини кожного куплету повторюється, тому в нотному записі використовують знак „реприза”.

Караоке. Пісня „Сіяв мужик просо”

1. Сіяв мужик просо,

Жінка каже: «Мак»!

Жінка каже: «Мак»!

Ой, так чи не так,

Нехай буде з проса мак.

2. Зловив мужик рибу,

Жінка каже: «Рак»!

Жінка каже: «Рак»!

Ой, так чи не так,

Нехай буде з риби рак.

3. Зловив мужик сойку,

Жінка каже: «Шпак»!

Жінка каже: «Шпак»!

Ой, так чи не так,

Нехай буде з сойки шпак.

4. Купив мужик чіпець,

Жінка каже: «Сак»!

Жінка каже: «Сак»!

Ой, так чи не так,

Нехай буде з чіпця сак.

5. Купив мужик шапку,

Жінка каже: «Фрак»!

Жінка каже: «Фрак»!

Ой, так чи не так,

Нехай буде з шапки фрак.

Слухання. Українська народна пісня „Дівка в сінях стояла”

Прослухайте українську народну пісню „Дівка в сінях стояла”, поміркуйте, над чим жартує народ, що висміюється у творі.

Аналіз прослуханого твору

У пісні „Дівка в сінях стояла” у формі діалогу передано побутову сценку між дотепною дівчиною і парубком-боягузом, що не хоче виходити на побачення, бо в дівчини і батько лихий, і мати лиха, ... і миші лихі.

Твір сповнений м’якого, але задирливого гумору.

Відомості про II частину «Української симфонії» М. Калачевського

Видатний український композитор Михайло Калачевський у II частині своєї «Української симфонії» використав мелодію заспіву української народної жартівливої пісні «Дівка в сінях стояла». II частина є майстерною симфонічною розробкою цієї пісні.

До речі, пригадаймо, що симфонія – це великий твір для симфонічного оркестру.

Послухайте II частину «Української симфонії» і прослідкуйте, як звучить народна мелодія на початку твору, як вона постійно розкривається новими гранями; у середньому епізоді змінює настрій (стає сумною), а в заключному – варіаційно розвивається.

Слухання. М. Калачевський. «Українська симфонія» (II частина)

Підсумки уроку

Сьогодні ми познайомилися ще з одним жанром української пісенної творчості – жартівливими піснями. У піснях цього жанру знайшов вияв природний гумор, відобразилися кращі якості людини праці – розум, спритність, дотепність. Цим творам притаманні жвавість, грайливість, повторення деяких уривків і танцювальність

Додаток С

**Результати констатувального експерименту
Рівні ставлення дітей до народної пісні.**

№	Ім'я дитини	Бали	Рівень
1	Артур, Н	1	низький
2	Марійко В.	2	низький
3	Тетяна С.	3	середній
4	Сергій С.	2	низький
5	Вероніка С.	4	високий
6	Дарина Б.	3	Середній
7	Марина Д.	5	високий
8	Марія Т.	2	низький
9	Микола Ш.	6	високий
10	Ольга С.	7	високий
11	Павло Ц.	2	низький
12	Ріта К.	8	високий
13	Роман П.	9	високий
14	Артем Ф.	2	низький
15	Світлана П	8	високий
16	Софія Б.	3	середній
17	Аліна Б.	7	високий
18	Ангеліна В	3	середній
19	Олексій Б.	8	високий
20	Андрій І.	1	низький
21	Олександр К.	3	середній
22	Ірина Д.	7	високий
23	Ольга Щ.	1	низький
24	Олена Д.	2	низький
25	Марія З	5	високий
25	Максим Б.	4	високий
26	Ніна Р.	2	низький
27	Оксана Р.	5	високий
28	Олеся Ф.	6	високий
29	Світлана Р.	2	низький
30	Соня В.	1	низький
31	Віка Є.	1	низький
32	Олена К.	4	середній
33	Льоня Щ.	5	високий
34	Максим В.	6	високий
35	Настя П.	1	низький

36	Олександр Ф.	2	низький
----	--------------	---	---------